БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
МАРТ
4
СУББОТА
№ 54 (8822).
Өртээ 2 көп.

Л. И. Брежнев шейх Муджибур Рахманны хүлээп алган

Март 2-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Бангладеш Улус Республиканың Премьер-Министри шейх Муджибур Рахманны хүлээп алган. Л. И. Брежнев хамаарышпас чаа күрүнениң шылгараңгай удуртукчузу болгаш чазааның баштыңынга изиг байыр чедирген.

Муджибур Рахман хостаалга болгаш хамаарышпас чорук дээш чаагай демиселинге Бангладештиң улузунга Совет Эвилелиниң көргүскен аажок улуг деткимчели дээш сеткил-сагыжының ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Найыралдың болгаш чүректиң ханызындан байдалга эрткен ужуражышкын үезинде Совет Эвилелиниң болгаш Бангладеш Улус Республиканың аразында найыралдың база кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыңай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының айтырыгларын, а ол ышкаш кайызынга-даа сонуургалдыг делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалажып көрген.

Ужуражышкынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Бангладеш Улус Республиканың даштыкы херектер министри М. Абдус Самад, ССРЭ-ниң Бангладеш Улус Республикада элчини В. Ф. Попов, Бангладеш Улус Республиканың ССРЭ-де элчини Шамсур Рахман олар киришкен.

(СЭТА).

ДААНДЫРГАН АЖЫЛ-ХЕРЕК ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГА

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың планның сорулгаларын күүседири дээш күженишкинниң улуг ажылдар бүгү талалыг калбарып турар амгы үе-чадада кадрларга болгаш коммунистерге улам-на бедик негелдени тургузуп турар. Бо чугула айтырыгже партияның XXIV съездизи база улуг кичээнгейни угландырган. Съездиге ТК-ның Отчёт илеткелинде мынча дээн: «КАДРЛАРНЫ ӨСТҮРЕРИНИҢ, КИЖИЗИДЕРИНИҢ, БИСТИҢ БҮГҮ АЖЫЛЫВЫСТЫ ШЫН ОРГАНИЗАСТААРЫНЫҢ ЫЯАП-ЛА НЕГЕЛДЕЗИ БОЛЗА КОЛЛЕКТИВТИГ УДУРТУЛГАНЫ ДААНДЫРГАН АЖЫЛ-ХЕРЕК ДЭЭШ ХУУДА ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ ДҮҮШТҮРЕРИ БОЛУР».

Кадрларга бүзүрел болгаш оларны хүндүткелдиг көөр чорукту оларга тургузар принципиалдыг негелде база даандырган ажыл-херек дээш харыысалга-биле шуут холбаштырар деп партия айтып турар. Партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниити органнарында, ажыл-агый база культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү адырларында хөй санныг кадрлар боттарының организакчы болгаш кижизидикчи шудургу ажыл-херээ-биле, ат-алдары-биле чоннуң төлептиг хүндүткелин база бүзүрелин чедип ап турар. Олар партияның болгаш чоннуң мурнунга харыысалганы медереп билбишаан, ажыл-херек дээш негелдени бедидип, боттарының ажыл-чорудулгазының түңнелдерин шын хандыр анализтээр, шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөр аргалыг боор турар.

Бистиң партиявыстың Төп Комитеди кадрларны ындыг мөзү-шынарга кижизидипшаан, улуг-даа, биче-даа ажыл-херекке харыысалганы кошкадыр, негелде чок чоруктуң илерээшкининге удур демиселди чорударынче парторганизацияларның кичээнгейин угландырып келген. Ынчалзажок чамдык ажылдакчылар даандырган ажыл-херекке негелдени кошкадыр болгаш харыысалга чок чорукту боддурар болгаш боттарының эрге-дужаалын соора ажыглап, шын эвес орукче кире бээр таварылгалар база бар.

Маңаа хамаарыштыр амыдыралдан чижектерни көрүп болур. Республиканың садыг министриниң оралакчызы турган В. Андестодер, Элетеске ажылчын кооперация даргазы турган А. Кашин олар совет садыгның чурумун кажызы-биле, мегелеп документилер кылып, акша-хөреңгини боттарынга шиңгээдип ап турганнар. Олар кайызы-даа коммунистиң адын бужартадып, СЭКП Уставының негелделерин кажызы-биле үрээни дээш партиядан үндүрткен.

Чамдыкта ажыл-чорудулгазында четпестерни эдип алыр дугайында үстүкү органнардан баш удур сагындырарга ону каас-кол чугаалар-биле чаап каар ийикпе, азы аазаашкыннар-биле кызыгаарланыр ажылдакчылар база тургулаар. Ындыгларга Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы турган Ш. Кууларны, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының начальниги Стахурловту болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозтуң экономиктиг көргүзүглери кудулап, ажыл-херек сандарап турарын барымдаалааш, ону дүрген эдер дугайында партия райкому Кууларга хөй удаа сүмелеп, негеп келген. Ынчалзажок ол оон чогуур түңнел үндүрбээн. Өске бир чижек. Республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга эрткен чылдың мартта Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының эң-хөө ажыл-агый чорудулгазында улуг четпестерни илереткеш, оон удуртукчуларын шыңгыы сагындырган.

Ынчаарга чоокта чаа база катап хынап көөрге, ол ажылдың учёдунга контрольду, чорум-чурумну тургуспаанындан четпестер чайлаттынмаан болган. Чүък сөөртүрүнүң тарифин шын эвес ажыглааш, Моңгун-Тайганың «Малчын», «Мөген-Бүрен» колхозтарындан, Тожунуң «Тоора-Хем» совхозтан муң-муң рубльди артыкка төледип ап турганы илерээн. Ол дээш оон удуртукчуларынга база-ла шыңгыы хемчегни хүлээткен.

Ажыл-агыйның бүгү адырларынга күрүне планының болгаш даалгаларының күүселдезин дээш кадрларның харыысалгазын бедидеринче амгы үеде улуг кичээнгейни угландырып турар. Ынчаарга эрткен чылдың болгаш бо чылдың баштайгы айларының түңнелдеринден алырга мында база-ла четпестер хөй. Чижээ, «Тыва тудуг» тресттиң чамдык тудуг эргелелдеринде, оларның салбырларында удуртулганың деңнели чавыс, ажылды багай организастаанындан, чаа техниканы, курлавырларны четче ажыглавайн турарындан планныг онаалдаларны чыл санында күүсетпези чаңчыл апарган. Оон аңгыда Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа чамдык районнарның колхозтары база совхозтары эң-хөө талазы-биле берге байдалдыг, экономиктиг көргүзүү куду болуп турарының дугайында чагаалар редакцияга кээп турар. Чижээ, Чөөн-Хемчиктиң чаңгыс-даа совхозу эрткен чылын мал бажы өстүрериниң планын күүсетпээн, а ол чорук мал ажылының чамдык продуктуларын күрүнеге садар планын үзеринге чедирген. Моон бир кол чылдагааны оларны удуртуп турар эштерниң, оларда көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң ажыл-херек дээш харыысалганы кошкатканы-биле тайылбырлаттынар.

Кадрларны ажыл-херек дээш бедик харыысалгалыг болурунче, бодундан болгаш өскелерден негелделиг чорукка кижизидеринче партия организациялары доктаамал сагыш салыр херек. Коллегиалдыг чорук ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазын ажыл-херээ дээш харыысалгазы-биле дүүшкен турар ужурлуг деп В. И. Ленин өөредип чораан. Владимир Ильич мынча бижээн: «ХУУДА ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛУРУН ЧЕДИП АЛЫРЫ ЭҢ ЧУГУЛА». Бо чугула сорулганы шиитпирлээри ажылдакчы бүрүзүнүң политиктиг медерелин бедидери-биле, кандыг-даа албан-дужаалда болза, оларның марксистиг-ленинчи дадыгышкыны-биле сырый холбашкан болур. Ынчангаш партия организациялары айтырыгның бо талазынче доктаамал кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Партияның болгаш улустуң мурнунга даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы бедик-биле медереп билири — коммунистиң болгаш ажылдакчы бүрүзүнүң эң бедик хүлээлгези болур. Партия организациялары ажыл-херекке харыысалганың дугайын уттуптар кижилерден негелдени күштелдирер, коллективтерге, хуралдарга эш хуузунуң ёзулуг шүгүмчүлелин болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыр байдалды тургузар хүлээлгелиг.

Бүгү чурт, бүгү партия тоску беш чылдың планның сорулгаларын күүседир талазы-биле чугула чаа айтырыгларны шиитпирлевишаан, төөгүлүг улуг байырлал — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга уткуштур күженишкинниг белеткелди калбартып турар. Маңаа холбаштыр бүгү организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле даандырган ажыл-херек дээш кадрларның харыысалгазын бедидери — парторганизация бүрүзүнүң бир эң чугула сорулгазы болур.

Быжыгып турар найырал

Совет Эвилелиниң болгаш Бангладеш Улус Республиканың улустарының найыралы быжыг болгаш бузулбас. Бо бодалды Москваның хөй-ниитизиниң төлээлекчилериниң хуралының киржикчилери илергейлеп турган. Хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң хуралы март 2-де Ленин даанда Москваның күрүне университединге болган.

Чыылганнар Бангладеш Улус Республиканың Премьер-Министри шейх Муджибур Рахманга болгаш ону үдеп чоруур кижилерге изиг адыш часкаашкыннары-биле байыр чедирип турган.

Президиумга аалчылар-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министри В. П. Елютин болгаш өскелер-даа бар болган.

Москва Совединиң күүсекомунуң даргазы В. Ф. Промыслов хуралды ажыткан. Найысылалдың ажылчы чоннарының өмүнээзинден ол, чаа амыдыралдың тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни Бангладештиң улузунга күзээн. Бангладеш Улус Республиканың Премьер-Министриниң ССРЭ-ге аян-чоруу ийи чурттуң аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының херээнге, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының херээнге улуг салдыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелин ол илергейлээн.

Найыралдың совет ниитилелдер Эвилелиниң президиумунуң даргазы Н. В. Попова Совет Эвилелиниң болгаш Бангладештиң улустарының аразынга найырал ниитилелиниң тургузарын шиитпирлээн инициативтиг бөлүктүң хуралының болганы дугайын дыңнатхан.

Москваның электровакуум приборлар заводунуң слесары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Дьяков ниитилелди тургузарының инициативазын деткээн. Москваның аныяктарының өмүнээзинден Москваның күрүне университединиң студентизи Ирина Рензина найыралчы күрүне төлээлеринге байыр чедирген.

Хуралдың киржикчилери шейх Муджибур Рахманның чугаазын чылыы-биле уткаан.

Бистиң чурттарывыстың найыралы хүн келген тудум-на быжыгар дээрзинге бүзүрелдиг мен деп, ол чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет чазактың, бүгү совет улустуң биске көргүскен дузаламчызы болгаш деткимчези дээш аажок улуг өөрүп четтиришкинни илергейлеп турар бис.

— Империалистиг күрүнелерниң деткимчези-биле Пакистанның шериг администрациязы мээң улузумга удур дерзии үүлгедиглерни үүлгеткен. Оон түңнелинде 2 миллион кижи өлген. Бүгү кижилерни — ажылчыннарны, тараачыннарны, интеллигенцияның төлээлекчилерин истеп сүрүп турган. 10 миллион кижи Индиядан хоргадал диилеп тывар ужурга таварышкан,— деп, ол чугаалаан.

Чөөн Бенгалияга хостаалгалыг демиселче уруглардан эгелээш, кырганнарга чедир бүгү кижилер көдүрлүп үнген. Ол демиселдиң түңнелинде Бангладеш тургустунган деп, Муджибур Рахман медеглээн.

Бүгү делегейде тайбыңга, бүгү чурттарның аразында кады ажылдажылгага бүзүрээр бис. Ол эчле сорулгалар дээш совет улус-биле хол-холдушустап туттунчуп алгаш демиселиривиске бүрүн быжыг шиитпирлиг бис.

Муджибур Рахман Бангладештиң улузу-биле найырал ниитилелин Совет Эвилелинде организастаанынга байыр чедирген. Совет Эвилелиниң улустары-биле найырал ниитилелин Бангладеште тургусканын болгаш боду оон кежигүнү болуп турарын ол дыңнаткан.

Бодумнуң хуумда, а ол ышкаш Совет Эвилелинге бо аян-чоруктуң үезинде мени үдеп чоруур бүгү кижилерниң өмүнээзинден силерге өөрүп четтиришкинни илергейлээрин күзээп мен деп, Премьер-Министр чугаалаан. Москвага эң-не баштай келген мен, мени хүлээп алганын, совет кижилерниң чүректериниң чылыын кажан-даа утпас мен.

Чугаазының түңнелинде хүндүлүг аалчы бодунуң улузунуң өмүнээзинден чүректиң ханызындан байырны болгаш эң экии күзээшкиннерни совет кижилерге дамчыткан.

Залга изиг адыш часкаашкыннарының даажы диңмирээп турган. Хуралдың киржикчилери каш-каш минуталарның дургузунда «Найырал!», «Найырал!», «Найырал!» деп йөрээлдерни удаа-дараа салып турган. (СЭТА).

Л. И. Брежневтиң А. С. Джеллуд-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев март 22-де Москвага туруп турган Ливия Араб Республиканың чазак делегациязының баштыңы ЛАР-ның Революстуг командылал чөвүлелиниң кежигүнү Абельдь Салам Джеллудту хүлээп алган.

Совет-ливан харылзааларны улам ыңай быжыглаарының айтырыгларын, Чоокку Чөөн чүкте байдалды, а ол ышкаш делегейниң чамдык чугула айтырыгларын беседа үезинде чугаалашкан.

Беседага совет таладан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң ЛАР-да элчини И. Н. Якушин, ливия таладан — ЛАР-ның Революстуг командылал чөвүлелиниң кежигүнү, Ливияның чепсектиг күштериниң кол штавының начальниги майор Мустафа Аль-Харуби, ЛАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Газал, ЛАР-ның чаңгыс эп болгаш даштыкы херектер министерствозунуң департамент директору Махмуд Бакуш олар киришкен.

(СЭТА).

Найыралчы байдалга

Март 2-де Бангладеш Улус Республиканың Премьер-Министри шейх Муджибур Рахман Совет чазакка алдар болдурган эртенги шайлалганы тургускан.

Эртенги шайлалгага совет таладан эштер А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. А. Кириллин, В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары болгаш албанның өске-даа кижилери олурушкан.

Муджибур Рахман-биле кады ону үдеп чораан кижилер, а ол ышкаш Бангладеш Улус Республиканың Совет Эвилелинде элчини Шамсур Рахман база бар турган.

Найыралдың, чүректиң ханызындан байдалга эрткен эртенги шайлалга үезинде Муджибур Рахман, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин дашказар көдүрген.

(СЭТА).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

КАЛБАА-БИЛЕ ТАНЫЖЫП ТУРАР

● **АК-ДОВУРАК.** (Телефон-биле). «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докладын аныяк Ак-Довурак хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери таныжкаш, боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш хайныышкынныг ажылдап турарлар.

Хоорайның бүдүрүлге черлериниң хөй кезии февраль айның планын ийи-үш хонук бурунгаар күүсеткилээн. Чижээлерге, даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың ажылчыннары ай планын ийи хонук эрте күүсеткеш, 200 тонна ажыг даг-дүгүн пландан ажыр бүдүргеннер. Үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының коллективи ай планын ниити продукция бүдүрер талазы-биле 105 хуу күүсеткен.

● **КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК.** (Телефон-биле). «Партияның Барыын-Хемчик райкому «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докладын ажылчы чонга ханы таныштырары-биле район төвүнден партия, совет активтерин колхоз, совхозтарже чоруткан.

Олар «Большевик» колхозтуң, «Барлык», «Шекпээр», «Дон-Терезин» совхозтарның сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының ишчилеринге чугула партийжи документиниң ужур-дузазын тайылбырлап, ону районнуң мурнунда салдынган сорулгалар-биле холбаштырып турарлар.

Ажыл-агыйларда партия организацияларының пропагандистери, лекторлары, политинформаторлары, агитаторлары партия Төп Комитединиң докладын пропагандалаарында калбаа-биле хаара туттунган.

Т. ТАЛГАНЧЫК.

● **МЕРГЕН СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫ.** «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докладын Каа-Хем районунда калбаа-биле таныштырып турар. ССРЭ-ниң тургустунганының политиктиг болгаш социал-экономиктиг улуг ужур-дузазының дугайын илеткелдиглер, лекторлар болгаш агитаторлар ажылчы чонга чугаалап берип турар.

Төп Комитеттиң докладын-биле «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының, Бояровка, Бүрен-Аксы суурларының ажылчыларын чоокта чаа таныштырган болгаш Сарыг-Сеп суурнуң Культура бажыңының чанында тургустунган. Кызылдың уран чүүл училищезиниң суруглуларының агитбригадазының концертин олар улуг сонуургал-биле көрген.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

Каа-Хем район.

● **БАЯН-ТАЛА.** «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докладын кедээниң ишчилеринге калбаа-биле таныштырар ажылды Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чыл оюн» колхозта партия эге организациязы калбаа-биле чорудуп турар.

Сүт-бараан фермазында, хову бригадазында, хойжу бригадаларда 7 кезек черде тус-тус лекторларны быжыглаан, олар таныштырылга ажылын эгелээн.

Юбилейге уткуштур малчыннар бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ап турарлар.

О. САЙЫН.

Удуртукчу кадрларның өөредилгези

Март 2-де СЭКП ТК-ның чанында Партияның дээди школазынга партия, совет удуртукчу кадрларның билиг белеткээр талазы-биле ээлчеглиг курузунуң кичээлдери доозулган. Курстуң дыңнакчылары — эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының болгаш обкомнарының, организас-партийжи ажылдың айтырыгларын болгаш партия организацияларының ажыл-чорудулгазының өске-даа участоктарын харыылап турар секретарьлары. Олар марксчи-ленинчи теорияның болгаш СЭКП-ниң политиказының, партия тургузуунуң, социалистиг экономиканы эртем ёзузу-биле эргелеп башкарарының чугула айтырыгларын өөренген.

Дыңнакчыларның мурнунга СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. А. Кириллин, И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери Н. И. Савинкин, В. Ф. Шауро, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги А. А. Епишев, «Правда» солуннуң кол редактору М. В. Зимянин, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, министрлер, ВЦСПС-тиң, ССРЭ-ниң Күрпланының удуртукчу ажылдакчылары, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртемденнери, СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязының болгаш Партияның дээди школазының профессорлары, башкылары чүве чугаалаан.

Курска организакчы болгаш политиктиг ажылдың, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганы улам ыңай экижидериниң айтырыгларының талазы-биле дуржулганың солчулгазы болган.

XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажылдың практиказының дугайында илеткелдерни СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, Украинаның КП ТК-ның ийиги секретары И. К. Лутак, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары Г. С. Золотухин, СЭКП-ниң Горький обкомунуң бирги секретары Н. И. Масленников олар кылган.

Курстуң дыңнакчылары Москва хоорайның болгаш Москва облазының, Ленинград, Киев болгаш Минск хоорайларның партия организацияларының ажылының дуржулгазы-биле таныжкан.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ЧЕДИИШКИННЕРГЕ ДАЯНМЫШААН

1957 чыл — моңгүн-тайгажыларның амыдыралынга, ажыл-ижинге мөңгеде уттундурбас өөрүшкүнүң чылы болган, баштайгы каттышкан ажыл-агый — «Малчын» колхоз тургустунган. Бо аразында оон экономиказы улам быжыккан, ажылының кол адыры — ниитиниң малы өскен. Ол бүгүнү ук колхозтуң чоокта болган отчёттуг хуралынга оон даргазы Б. С. Кошкар-оол бодунуң илеткелинге база сагал берген эштер тодаргай илереткен.

1971 отчёттуг чылда колхоз күрүнеге эът садарының планын — 110,8 хуу, тудуг планын — 101,6 хуу күүсеткен. Колхозтуң хуваашпас фондузу ам 1 млн. 940 муң рубль, а арыг орулгазы 305 муң рубль четкен.

Колхоз бүдүрүлгезиниң кол адыры — мал ажылы. оон кирер орулга колхозтуң ниити орулгазының 90 ажыг хуузун ээлеп турар. Чүгле эрткен чайын күрүнеге садар малды эки семирткенинден барыкла 54 муң рубльди немей алган. Саткан бир сарлыктың ортумак деңзизи — 200 кг., хой — 39 кг., өшкү — 31 кг., чылгы — 316 кг. болган. Колхозчу тудугжулар эрткен чылын база багай эвес көргүзүглүг болганының демдеглээри өөрүнчүг: ажыглалда киирген чаа, делгем конторадан аңгыда, малчыннарга 21 чуртталга бажыңын кылып берген, хойнуң — 8, хураганның — 7 кажаазын туткан. Ол ышкаш чаа 2 көвүрүгнү, 1 кудукту, хой чуур 1 ваннаны, делгем гаражты болгаш кызыл-булунну кылган, 290 муң тууйбуну бүдүрүп үндүрген.

Ажылга болгаш амыдыралга үлегерлиг, чонунга макталдыг мурнакчыларны адаары өөрүнчүг. Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи малчын Донгак Дыртыыва, күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң тудугжу Иргит Шуутур, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, район Совединиң депутады Донгак Биче-оол ышкаш шолбаннар колхозта хөй. Төрүүр чүс хойга онаашкыр 95—100 хураганны доруктурган, чурт хоюнуң бирээзинден-не 1500 граммдан орү дүк кыргып алган. А. Хертек, И. Долзат, У. Калдар, Д. Достап ышкаш кижилеринге колхоз чоргаарланыр.

Колхозтуң экономика болгаш культура адырларында, кижилерниң материалдыг амыдырал деңнелинде чедип алдынган чүүлдерге дайнымылаан, моон соңгаар улам бедик көргүзүглүг болурунга күштүг болгаш арга-курлавырны чоп ажыглаар херек. Ам кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, чедир кылдынмаан чүүлдерже угландырарын отчёттуг хурал онзалап айыткан.

Үндүрген шиитпирниң, алган социалистиг хүлээлгениң күүселдезин хынаар, ажыл-херек бүрүзүн боттуг удуртур, ылаңгыя шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыр чорук моон соңгааргы ажылга идиглиг болур.

Ниитиниң мал ажылында улуг четпестер бары отчёттуг хуралга илерээн. Эрткен чылын янзы-бүрү чылдагаандан 4780 баш мал өлген, 650 хире мал читкен. Чаш мал талазы-биле когарал база хөй болган. Шак ындыг харыысалга чок байдал-биле демисел кошкак болганындан колхозтуң мал өстүрер планы ыракта чедир күүсеттинмээн. Күрүнеге дүк садар планының күүсеттинмээн кол чылдагааны семиртилгениң багай организастааны, малдың кажаа-турлааның таарымча чогунда, часкы кыргылданы күскү агарлаашкынны улуг чидириглиг чорудуп турарында. Ажылдың практиказындан ап көөрге, электрилиг хачы-биле эвес, а хол хачызы-биле кыргыырга, хой бүрүзүнден-не 150 грамм дүк чедир алдынмайн турар. Ол ышкаш малдың уксаазын экижидеринче кичээнгей салыры чугула.

Эрткен чылын күш-хүнүң доктааткан хемчээлин ниитизи-биле күүсеткен болза-даа, ажылга орай келир, эрте чанар, ажылдан янзы-бүрү чылдагаан-биле оралдаар чоруктар бары илерээн. Ажыл кылын шыдаар 32 колхозчу бүдүн чыл ниитиниң кандыг-даа ажылга киришпээн болган.

Бир эвес ажыл-ишке башкарылганы экижиткен, малчыннар ортузунга партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирген болза, колхозтуң ажыл-агыйы, культура хөгжүлдезиниң талазы-биле көргүзүглери амгызындан ыракта бедик болур турган. Бо чылын ол чүүлдерже кичээнгей салыры, ылаңгыя илерээн четпестерни чайладыр хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону дарый боттандырарын ниити хурал колхоз баштаар черинге хүлээткен.

Тоску беш чылдың ийиги чылында «Малчын» колхозтуң кежигүннери ажыл-агый, культура талазы-биле биче эвес ажыл-херектерни кылып бүдүрерин социалистиг хүлээлгезинде айыткан. Төрүүр чүс баш малга онаашкыр 90 хураганны, 90 анайны, 85 бызааны болгаш 75 кулунну доруктуруп өстүрер, хойдан-на 1,5 кг-дан эвээш эвес, өшкүден-не 500 грамм дүктү кыргып алыр. Эът болгаш дүк бүдүрерин көвүдетпишаан, күрүнеге 546 тонна эътти, 41 тонна дүктү садар.

Малдың өзери, оон элбек продуктулуг болуру быжыг чем-суурну белеткээринден, таарымчалыг кажаа-турлагны кылып алырындан хамааржыр. Бо чылын ниитиниң малынга 275 тонна сигенни, 150 тонна көк-суланы, 220 тонна концентратты болгаш 200 тонна дусту белеткээр. Ол ышкаш 1500 кубометр тудуг, 1000 кубометр одаар ыяшты, 160 муң тууйбуну чогуур өйүнде белеткеп алыр. Хойнуң — 10, хураганның — 10 кажаазын тудар, малчыннарга 15 чуртталга бажыңын ажыглалга киирер, чаа интернатты болгаш тууйбу бүдүрүлгезин кылып доозар.

Бо бүгү сорулганы чедиишкинниг боттандырары дээш демниг күш-ажыл хайныккан. Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр бежен чыл оюнга алдаржыткан социалистиг чарыш кижи бүрүзүн улам сорук киирген.

А. БЁГЗИ.

Ярославль-Тольятти
автомобилям Жигули
надежные шины

Волганың автомобиль заводунуң конвейериниң ийиги ээлчээн ажыглалга кирген-биле «Жигули» автомобильдерни бүдүрүп үндүрери элээн көвүдээн. Дугуйларга негелде улгаткан.

Ярославльдың дугуй заводунда 25 муң дөрбелчин метр шөлдүг чыып эптээр чаа корпуста сайзыраңгай дериглиг, бедик бүдүрүкчүлүг станоктарны тургускан. «Жигули» автомобильдерге дугуйларның баштайгы бөлүүн ында бүдүрүп үндүрген.

ЧУРУКТА: автомобиль дугуйларын чыып эптээр чаа цехтиң иштики хевири.

П. ДЫНИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чыл планының онаалгаларын чедиишкиниг күүседири дээш демисел күш-ажылчы ажыл-чорудулганың бүгү адырларынга организакчы чорукту улам ыңай бедидерин негеп турар. Ону амыдырал, амгы үе-чадада коммунистиг тургузуушкунуң эрге-ажыктары негеп келген. Хөй националдыг Совет күрүнениң арга-шинээзи ооң бай-байлаа болгаш курлавырларының хөй янзы элбээ-биле, ол ышкаш бүгү улустуң биле-демниг хөделиишкиннери-биле, организастыг чоруу-биле тодаргайлаттынып турар деп, СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чылынга белеткел дугайында» доктаалында айыткан.

«Өлче баштайгы базым социализм болур ниитилелдиң күш-ажылының коммунистиг организациязы ажылчы чоннарның боттарының хөстүг болгаш медерелдиг сагылга-чурумунга даянган тудум-на улам-на бурунгаарлаар ужурлуг» деп, В. И. Ленинниң сөстерин чаа практиктиг дуржулга бүгү күш-биле бадыткап турар. Бодунуң политиктиг болгаш организакчы бүгү ажыл-чорудулгазынга бистиң партиявыс ол ленинчи айтышкынны барымдаалап турар. Күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидери, совет кижилерниң чогаадыкчы идепкейин хогжүдери, корум-чурумну болгаш организастыг болур чорукту быжыглаары—идей-политиктиг ажылдың чугула кезээ болур деп СЭКП-ниң XXIV съездизи демдеглээн.

Бүдүрүлгеге организастыг чорук болгаш сагылга-чурум—ооң бедик ажыктыг ажылдаарының эргежок негелдези болур. Ол чокта эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин нептередири болгаш шын ажыглаары, продукцияның шынарын база өске-даа экономиктиг көргүзүглерни экижидери, а кедизинде барып—беш чылдың экономиктиг болгаш социал сорулгаларын күүседиринге акша-хөреңги мөөңнээшкининиң кол үндезини болур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилерин дүргедедири кажан-даа болдунмас. Чогаадыкчы, профессионал мергежилди болгаш бедик организакчы чорукту аразында сырый дүүштүрери—чаа чедиишкиннерни чедип алырының шын оруу ол дээрзин социалистиг чарыштың мурнакчыларының үлегер-чижээ бүзүреддии-биле бадыткап турар. Бодунуң ажылының дуржулгазынга үндезилээш, Кузбасстың шахтёру Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Шарков мындыг чөптүг түңнелди үндүрген: «Кижилер чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, боттарының хууда эрге-ажыктарын коллективтиң эрге-ажыктары-биле дүүштүрүп билир, шудургу өөренип, технологтуг болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагырып күш-ажылдың чайгылыш чок норма-чижээ кылып алган ындыг бригада чедиишкинни чедип алыр».

Чүгле бүдүрүлгениң бүгү участоктарынга күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш корум-чурумну чайгылыш чок сагып тургаш, ажыл шагын бүрүн болгаш ажыктыг кылдыр ажыглап болур. Ону СЭКП ТК-ның чоокта чаа үндүрген «Ажыл шагының чидириин кызырарының болгаш ажылчыннарның база албан-хаакчыларның күш-ажылының болгаш дыштанылгазының чурумунуң дугайында хоойлужудулганы үреп турарын чайладырының талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында база катап демдеглээн.

Медерелдиг ажыл-ишчи кижиниң бирги хүлээлгези, күш-ажылдың организациязының болгаш корум-чурумунуң эң чугула негелдези болза, ажылдаар минута бүрүзүн үнелээри болур. Ынчалза-даа хөй-хөй бүдүрүлгелерде, тудугларда болгаш албан черлеринде үе-шакты дыка хөйнү чидирип турар. Ажыл-агый удуртукчулары, партия болгаш профэвилел организациялары бүдүрүлгениң чогумчалыг ажылдаарынга моондактап турар анаа туруушкуннар, прогулдар, ажылга озалдап келир болгаш ажылдан эрте чоруур чоруктар-биле эптежип турары канчап-даа таарышпас. Ындыг фактылар чиик үлетпүр, трактор болгаш көдээ ажыл-агыйның машина тудуушкунунуң, автомобиль үлетпүрүнүң болгаш өске-даа министерстволарның бүдүрүлгелеринде бар. Чижээ, Красноярскиниң дугуй заводунга ажыл шагы үзүп прогулдаан чылдагааннардан эрткен чылын 18 муң автомобиль дугуюн чедир бербээн. Организас чок чоруктуң түңнелинде тудугжулар дыка хөй муң ажыл шагын чидирип турар. Статистиканың санааны-биле алырга, тудуг-монтаж ажылдарында болгаш дузалал бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчын бүрүзү ортумаа-биле чылдың-на дөрт ээлчегни ажылдавайн эрттирип турар болган.

Хөй-хөй коллективтерде ажылдың организациязының болгаш кижизидикчи ролюнуң деңнелиниң чавызын бо бүгү херечилеп турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар сорулгаларга моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннерин, хөй-ниитичи болгаш административтиг салдарны чедирериниң күжүн чер-черлерде ам-даа дыка чедир ажыглавайн турар. Чамдык удуртукчулар бүдүрүлгеге корум-чурум үрээшкиннеринге удур болур-чогуур шиитпирлиг хемчеглерни ап чорутпайн, харын анаа-ла халас эрттирипкен ажыл шагын буу-хаа, ажыл шагындан дашкаар үелерде «чедип» алырын оралдажып турарлар.

Сагылга-чурумну улам ыңай быжыглаары — экономиканың болгаш культураның бүгү адырларының коллективтериниң ниити херээ болур. Часкы хову ажылдарының чоокшулааны-биле холбаштыр ылаңгыя көдээниң ишчилеринге ол сорулга улам-на онзагай чугула болуп турар. Часкы тарылгага бүгү тала-биле белеткелдиг ужурашкаш, ону дүрген, бедик шынарлыг эрттирер төлээде, колхозтар болгаш совхозтар бүрүзүнге бедик организакчы чорукту чедип алыры чугула.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге совет кижилерни кижизитпишаан, партия организациялары күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң корум-чурумун шыңгыы сагырының ёзузунга массаларны кижизидерин күштелдирер ужурлуглар. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бүгү талалыг деткивишаан, ажыл шагын бүрүн болгаш бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, ниитиниң эрге-ажыктарын кандыг-даа аргалар-биле үрээр чоруктарны болдурбазын чедип алыр херек. Бодунуң ажылдап турар участогунга шыңгыы корум-чурумну хандырар ужурлуг удуртукчу ажылдакчылар хамыкты мурнай күш-ажылдың сагылга-чурумун харыылаар ужурлуглар. Ол дээш бүгү коммунистер база-ла харыысалгалыглар. Бодунуң хууда сагылга-чуруму-биле үлегер-чижек көргүзери, ажылга үнмес, ажылга озалдаар, кандыг-даа организас чок чоруктарга эптеш чок болуру — бо бүгү оларның хүлээлгези болур.

Бүдүрүлгеге шыңгыы корум-чурум дээш демиселдиң чедиишкини ону үреп турарларга удур хөй-ниитини партия организациязының талазындан билдилиг организастаарындан улуу-биле хамааржыр. Социалистиг коллективизмниң коллектив мурнунга — кижи бүрүзүнүң харыысалгазы, ажылдакчы бүрүзү дээш — коллективтиң харыысалгазы деп бо принципиниң чайгылыш чок боттандырары маңаа улуг рольду ойнаар. Бүдүрүлгеге корум-чурумну быжыглаары болгаш күш-ажылчы хоойлужудулганы сагыры-биле холбашкан өйү келген айтырыгларны идепкейлиг шиитпирлээринге улуг эргелерлиг болгаш аргаларлыг болуп турар профэвилел организациялары маңаа хөйнү кылып болур. Мынчангаш бо айтырыглар профэвилелдерниң республикалар болгаш адырлар аайы-биле съездилериниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турарының ужуру-даа ында.

Социалистиг күш-ажылчы медерелдиг сагылга-чурум — беш чылдың онаалгаларын күүседиринге чедиишкинни хандырар күчүлүг факторларның бирээзи ол. Күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыг болгаш ооң бүдүрүкчүлүү бедик болган тудум-на продукция-даа хөй, бистиң улуг Төрээн чуртувус улам бай болгаш күштүг болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

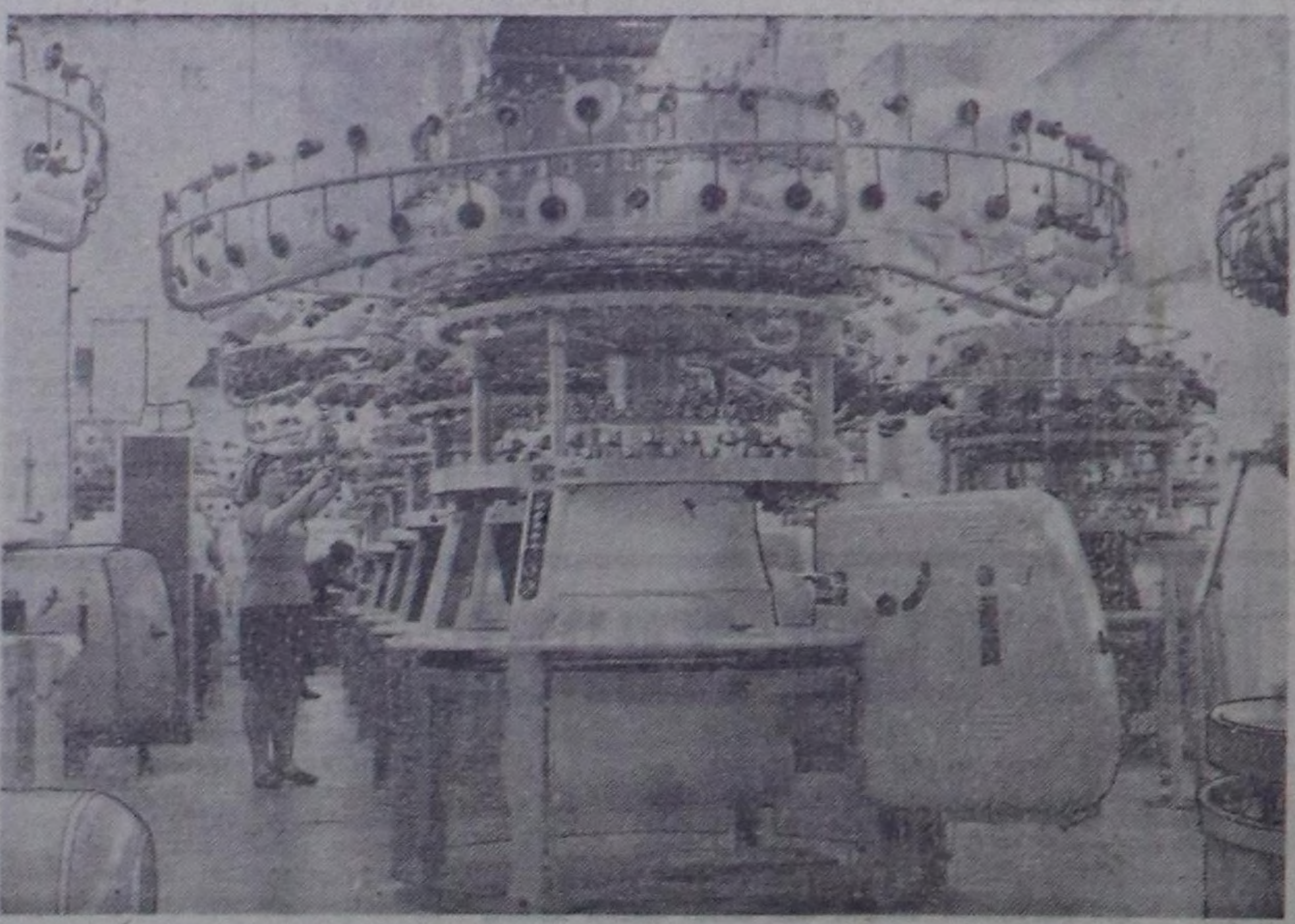

ЧӨӨН-КАЗАХСТАН ОБЛАСТЬ. Дагжыларның болгаш металлургтарның хоорайы Лениногорскиде даштыкы трикотажтың фабриказы ажыглалда кирген. Фабриканы адаучурттуң болгаш чехословак дериг-биле дерээн. Бо чылда-ла бүдүрүлге 4 миллион ажыг кофточкаларны, жакеттерни, спорт костюмнарын болгаш дүктен өске-даа кылыгларны бүдүрүп үндүрер ужурлуг.

ЧУРУКТА: аргыыр машиналар цегинде.

Г. ГЕЛЬФАНДЫНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДҮРГЕН „КӨРЖЕҢ-ООЛДААР“

Ынчан, каш чыл бурунгаар, февральдың чыккылама соок хүннериниң бирээзинде чүве. Тес шынаазының Дөнгөө-Бажы деп черде чылгы, теве кадарчыларының турлаанга ажыл-албан ужун чеде бердим. Дилги кежи бөргүнүң халбаңнарын сула бадырыпкан, сессирге кежи шээжимээниң эдектерин астыпкан эр чылгыны харагалзаан тур.

Чылгычының эрес-кашпагайын, өөредип мунар дээн эмдик аът-биле «хүрежип» турарын аңаа көргеш, магадаан мен. Ооң адын Очур-оол Оюнович Сандый-оол дээр чүве. Ол дээрге чүгле Тес-Хем районда эвес, республиканың дээре мергежилдиг чылгычыларының бирээзи, ажыл херекке шудургу, амыдырал-чуртталгага чүткүлдүг, үлегерлиг коммунист. Черле ынчаш кижи-ле болганы чылгычылап шыдавас. Бо ажылга эрес, шыдамыккай кижи тааржыр. Чайның чаъс-бораңныг дүннеринде, кыштың чыккылама соогунда чаңгыс дүне безин чылгы манаары ындыгла белен эвес. Оон аңгыда чылгы мал кашпагай болгаш ыраган, үстүп алгаш чоруй баар таварылгалар база бар. Эш Сандый-оол 16 чыл дургузунда чылгычылап келзе-даа, аңаа халаажырай бербээн. Харын-даа ынак ажылынга мергежилин улам бедиткен.

Ооң амыдыралынга база бир эргилделиг чүүл суурга доктаамал чурттаарынче шилчээни болур. СЭКП обкомунуң IX пленумунуң доктаалын, чогаалчы Салчак Токаның «Көржең-оол» деп очеркин танышкаш, бо айтырыгның ужур-дузазын ол хандыр билген.

— Уруг-дарыывыс хөй болгай Оюу. Бежи школага өөренир. Суурга доктаамал чурттаарынче шилчиири чогум-на чүүлдүг чүве-дир. Бис база ону бодап көрээли — деп, ол өг-бүлезиниң ээзи-биле сүмелешкен.

— Кандыг боор, мен база ону бодап олурдум — деп, кадайы чугаага улашкан. Аныяк малчыннар ооң соонда «Тес-Хем» совхозтуң дирекциязынче билдириишкинни бижээннер. Оларның күзели боттанып, Хөл-Өөжү суурга көжүп кээп, аңаа шуут чурттай берген. Чылгыны ээлчежип кадарар эшти тып берген.

Ажыл-албан аайы-биле Очур-оол Оюнович-биле чоокта чаа база катап ужуражы берген мен. Ынчан чылгычы шары мойнаандан эттеп кылган сарыг сыдым-биле эмдик аът төренчилеп турда эвес, ээлчээн эрттирип кааш, бажыңынга дыштанып олурда ужураштым. Салбыр төвүнге ооң бажыңын сураглап чорааш, бодалымга мындыг чүве кирген: Сандый-оол дээрге, «Тес-Хем» совхозта ээлчеглиг кадатче шилчээн дээре малчын болгай. Совхозтуң аңаа берген бажыңы эки-ле боор деп бодадым. Ынчалза-даа херек ындыг эвес болган. Олар сес уруглуг, ийи боду-биле он кижи, ол хиреде чаңгыс өрээл бичии тар бажыңда чурттап олурар. Совхозтуң удуртукчулары ол дугайын өөренип көөр ужурлуг турган.

— Суурда чурттап эгелээнивис соонда боттарывыска-даа, уругларывыска-даа таарымчалыг болду. Берге чүве бажыңывыс бичии. Ынчалза-даа черле эки-дир. Уруг-дарыгның өөредилгези маңаа чурттап эгелээнивистиң сөөлүнде дыка экижиди. Мооң мурнунда кижи оларга ужуражып суурга келирге, эдергеш туруптар чүве болгай. Чапыксаар дээш өөредилгезинден база чардыгар. Школа-биле доктаамал харылзажып тур бис. «Көржең-оолдаашкын» хөйнү берип болур-дур.—деп, Очур-оол Оюнович чугаалай-дыр.

Ү-Шынаа салбырда ээлчеглиг кадатче шилчиксеп турар малчыннар хөй. Доктуут Малышев биле Сизенмаа Самдар-оол олар шагда билдириишкин киирген, ынчалза-даа ында бажыңнар чедишпес.

Коммунист чылгычы Сандый-оол Очур-оол мал ажылынга ажылдап келген үезинде эки түңнелдерни үргүлчү чедип ап келген. Ылаңгыя эрткен чылын ол төрүүр чүс баш бедеп 95 кулунну менди камгалап алган. ССР Эвилелиниң 50 чылынга уткуштур чылгычы бодунга база бедиткен хүлээлгени алган.

— Төрүүр чүс баштан 95 кулунну алыр деп хүлээлгелиг бис. Ээлчеглиг кадатта эжим Сезеней. Коданывыста 395 баш бар. Ооң 160-ны төрүүр бе. Ынчаарга берге чүве чүл дээрге аныяк белерниң кызырааары хөй болур-дур. Чогум чаш малды чидириг чокка доруктурар улус бис— деп, чылгычы чугаалай-дыр.

Ажыл-ижинге мергежээн коммунист эш Сандый-оол чылгы малдың бажын улам өстүрериниң аргаларының дугайын бодап олурар. Азырал негеттинмес чылгы малды өстүргеш, ажыл-агыйга хөй орулганы киирип алырының аргазы бар. Чылгы бажын өстүрериниң аргазы эдержилгени чогуур өйүнде чорудуп белерниң кызыраар чоруун чидирип алырында деп чылгычы бадыткап олурар.

Көрбес бе, «Көржең-оолдаашкын» чер болганда өөскүн орар-дыр. Ынчаар ажылдаарын күзээннерни бажың-балгат-биле хандырар, деткиир херек.

Э. ДОНГАК.

Номчукчулар шүгүмчүлеп, сүмелеп тур

Боттанмастаан күзел

«Алдан-Маадыр» совхозтуң төвүнге чолаачылар курузу ийи удаа ажыттынып турар. 1971 чылдың чазынында ажыттынган курска өөренир күзелдиг хөй аныяктар келген. Кичээл ийи-үш катап болган соонда, совхозтуң парткому, дирекциязы сезоннуг ажыл үези-дир, курсту түр тарадыр деп «айтышкын» берген. Часкы, күскү сезоннуг ажылдар доозулганда, чолаачылар курузунуң ажылын эгелээрин дыңнакчылар дилээн.

Чолаачылаарынга хандыкшылдыг 40 хире аныяктар атсывын бижиткеш, өөренип эгелээн. Башкывыс инженер-механик Макар Донгак болган. Ындыг-даа болза ол курстуң өөредилгези база катап соксаан. Чүге дээрге совхозта чолаачы чедишпезиниң хараазындан башкывыс машина мунгаш, ырак-узак рейстерже чоруп туруп берген. Бора-Тайга, Ак-Даш суурлардан дыңнакчылар куруг черге келгеш-ле, дедир чанып турар.

Курстуң өөредилгезин доктаамал чорудуп, бо мергежилди чедип алыр дээн изиг күзеливисти боттандырар арга бар бе?

Ондар САРЫГ-ООЛ,
Иван ДОНГАК,
Ов. КЫСЫГБАЙ,
курстуң дыңнакчылары.

* * *

Сайгылгааннар чырыыр болза

«Тере-Хөл» колхозта эмнелге черинге болгаш Күнгүртүг школазынга тус-тузунда 2 электромотор келген чүве. Олар амга чедир ажыглал чок чыдар.

Күнгүртүг суурда эмнелгеге малчыннар кандыг-даа үеде келир болгай. Ырак-узак черлерден кыштың соогунда дүне када аарыг кижини эккээрге эмнелгениң чырыы орта көзүлбес, шилдиг-даа, шил чок-даа лампалар эки чырык бербезин билдингир. Ынчангаш электрижидилгеже кичээнгейни салыр болза деп ажылчы чон күзеп турар.

1969—1970 чылдарда Күнгүртүгда эмнелге чери 2 машинаны алган. Ам ол машиналарның бирээзи эмнелгениң мурнуу талазында, бирээзи артыы талазында чыткылаар.

Школага келген электромотор база шыңгамырда чыдар. А херек кырында өөредилге-кижизидилгелиг ажыл үезинде керосин лампазы кыпсып турар.

Шынаа көдээ Совет (даргазы Ф. Беган, колхозта партком секретары С. Чигжит) бо айтырыглар талазы-биле кандыг хемчеглер ап турар ирги?

Д. ЧАП.

* * *

Кайын суглап ижерил?

Бистиң суурувус Кызыл хоорайдан 31 километр черде. Суурнуң чону суглап ижери бергедээн. Улуг-Хем, Шахтерская кудумчузунуң чурттакчылары хемден кээп суглаар. Хемни оюп кааргаэрткен-дүшкен чолаачылар суглааш аңаа хирлиг, үстүг, бензинниг савазын суп каартар.

Кудумчулар арасында кудук шак доңуп калган. Оларның дугайын шиитпирлээр дээш хөй-ле чугаалажып келген. Кандыг-даа хемчег алдынмаан.

Элегес-Аксы көдээ Совет (даргазы М. Мерзляшова) бо дугайын билир. Черле ынчаш кудуктарны ханыладыр казар дугайын кажан хемчег алыр ирги? Ам кажан кудуктарны аштап, чонну суг-биле хандырарыл?

Б. ЧОРБАА.
Элегес-Аксы суурнуң чурттакчызы.

Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң хоочун механизатору В. Т. Артна эрткен күзүн 600 гектарның тараазын чидириг чокка ажааган.

Василий Тулбаевич ам бульдозери-биле кыштагларда кажаа өдээ коптартып, малчыннарга база мактадып турар.

ЧУРУКТА: коммунист В. Т. Артна.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Буянныг мергежилдиң кижилери

ДУРЖУЛГАЛЫГ ФЕЛЬДШЕРЛЕР

Монгуш Чүлдүмович Аракчаа Шагаан-Арыг эмнелгезиниң иштики аарыглар эмнээр салбырының эргелекчизинде ажылдап турар.

Медицина шугумунга 22 чыл ажылдап келген чылдарының дургузунда чоннуң кадыын камгалаарының херээнге биче эвес үлүүн ол киирген.

Эмчилерниң ажылы кижиниң амы-тыны-биле холбашкан болгаш, бачым далаш-даа болгулаар. Харыысалга улуг. Ындыг таварылга Аракчаа Чүлдүмовичиге чеже таварышпаан дээр.

Чымыштыг иште кадарчыларның, көдээ тудугжуларның болгаш өске-даа ишчилерниң кадыкшылын хайгаарап удаа-дараа чеде бээр. Ол чорааш лекция, беседаларны бо-ла кылыр.

Эмнелгеде чыдып эмнедип турарларның ажаалга-хайгааралынче кичээнгей салып, сестралардан, фельдшерлерден болгаш техниктиг ажылдакчылардан шыңгыы негелделиг ажылдап турар.

Ооң удурткан коллективи ажыл-ишке бир демниг. Кол эмчи А. Голов, эмчи сестралары М. Капсинская, Т. Новгородцева олар ында мурнакчылар.

Монгуш Чүлдүмовичиниң кадайы Татьяна Николаевна Монгуш база фельдшер. 1949 чылда Кызылдың эмчи училищезин олар кады доосканнар. Шилип алганы тускай профессиязының аайы-биле буянныг ишче оларның шымнып кирген үези ол.

— Сургуул дооскан чылывыста хуваалда ёзугаар ыраккы Бай-Тайганың Шуйга ажылдап эгеледивис. Баштай кандыг бергелерге таварышпаан дээр. Кадыр-берт черлерде малчыннарга эмчи дузазын көргүзүп, чамдыкта хондур чоруур ужурга-даа таварыжыр чүве. Ылаңгыя мал оолдаашкынының үезинде кадарчыларның кыштагларынга үргүлчү барып, лекция, беседаны кылып берип турган бис— деп дуржулгалыг фельдшер сактып чугаалап олурар болду.

Монгуштарның өг-бүлези чоннуң хүндүткелин кызымаккай күш-ажылы-биле чаалап алган.

С. САНДЮ.

ХӨНДЕРГЕЙ — «МАЛЧЫН»

Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң девискээринде арга-ыяш эвээш. Ында тудуг материалынга хереглээр дыттар барык төнген. Чүгле одаарынга база мал кажаазының тудуунга ажыглаар эвээш ыяш арткан. Арткан эвээш аргаларны камхайыра чок төтчеглээр болза, 10 чыл четпес арлы берип болур. Ынчангаш колхозтуң тудугжулары Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергейден 1970 чылдан эгелеп тудуг материалы белеткээр 10 кижи составтыг бир звенону тургускан. Бо звено ыяшты дөрбелчиннеп дилдирип, аңгы-аңгы хереглелдиң манзаларын белеткеп турар. Белеткээн материалдарны 200 км ажыг черге сөөртүп, колхозка чедирип алыры белен эвес херек. Колхоз барык 2 чыл иштинде тудуг материалын чогуур деңнелге чедир сөөртүп ап шыдаваан. Бүгү белеткеттинген ыяштың үштүң ийи кезиин чедирип алган.

Ховалыг Кула удурткан звено квартал, чыл пландарын бүрүн күүседип, кызымаккай ажылдап турар. Ында эштер С. Дочун, С. Хояң, Д. Ак-Сал боттарынга онаашкан ажыл-херээн ак сеткилдиг кызымак күүседип, мурнакчылар болуп турар. 1972 чылдың онаалдалыг ажылын ыяап-ла күүседир дээш бүгү чүүлдү кылырын тудугжулар шиитпирлээн, чүге дээрге ол болза ССРЭ-ниң 50 чылынга күш-ажылчы белек болур Тудуг материалын Хөндергейден 1500 кубометрни белеткээрин планнаан. Хөндергей—«Малчын» бо рейс база-ла чедиишкинниг уламчылаар.

Х. МАНДАН-ООЛ,
тудугжу.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозта комсомолчу механизатор Сат Эрес-оол 1971 чылда МТЗ-52 маркалыг трактору-биле 1467 га чымчак аңдарылганы кылып, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Сат Эрес-оол амгы үеде колхозтуң Хараганныг-Ховуда 11 кодан малчыннарынга сугну үзүктел чок сөөртүп турар.

ЧУРУКТА: Сат Эрес-оол.

Т. ЧЫРТАК-ООЛДУҢ фотозу.

МАЛЧЫННАРЖЕ ҮНҮҮШКҮННЕР

Политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередириниң, кижилерниң культуразының, ниитилел медерелиниң, идейлиг быжыкан чоруунуң деңнелин бедидериниң күчүлүг чепсээниң бирээзи — лекция пропагандазы идеологтуг ажылда бир кол черни ээлеп турар. Бо чугула ажыл Бии-Хем районда багай эвес чоруп турар. Ол дугайын идеология ажылдакчыларының республика хуралынга база демдеглээн.

Ниитизи-биле алырга, районда лекция пропагандазының идей-теоретиктиг деңнели болгаш дээштии элээн бедээн. Чүге дизе лекция пропагандазынга партийжи удуртулга экижээн. Ону чүден көрүп болурул?

Кол кичээнгейни СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, экономиктиг база хоойлу-дүрүм билиглерин, мурнакчы дуржулганы пропагандалаарынче, хойжу кодааннарга, фермаларга, бүдүрүлге участоктарынга лекциялар, илеткелдер, номчулгалар организастаарынче угландырган. Лекторларның, агитаторларның, илеткелчилерниң, пропагандистерниң өөредилгезин, семинарларын районга үргүлчү организастап, чедер-четпестерин чугаалажып, канчаар ажылдаза экии дээрзин дугуржуп ап турар. А эрткен чылын лекция пропагандазынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге тураскааткан районнуң интеллигенциязының слёдун база эрттирген.

Бо бүгү болгаш өске-даа хемчеглер лекция пропагандазын экижидеринге боттуг дузаны чедиргени ол. Партия райкому бир кол кичээнгейни малчыннарже салып турар. Ам ону тодаргайы-биле көрээли.

«Ажыл-агыйларның малчыннарынче!» Бо дээрге районнуң агитбригадазының кыйгырыы-дыр. Ооң сорулгазы — малчыннар ортузунга агитас-массалыг ажылды чорудары, мурнакчы дуржулганы нептередири, оларның ажылга харыысалгазын бедидери, практиктиг дузаны көргүзүпшаан, амыдырал хандырылгазын улам экижидери болур.

Бо чылдың январь айда партия райкому «Хадың», «Кызыл тараачын» колхозтарның», «Саян», «Шивилиг» совхозтарның малчыннарынче үнүүшкүнну организастаан. Олар барган черинге лекция, беседаны номчаан. Кижи эмчилери Л. Черняева, Т. Васечкина олар малчыннарны шинчип, сүмелерин берип, херектиг эмнер-биле оларны хандырган. Ол чорук оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улам-на хайныктырган.

Малчыннарның ажыл-амыдыралы-биле таныжары, оларның негелде-хомудалдарын дыңнаары, ол талазы-биле тодаргай дузаны көргүзери — районнуң агитбригадазының бир кол сорулгазы апарган.

Ылаңгыя «Шивилиг» совхозтуң Аяжы-Холда малчыннары кино көрбээнден бээр үр болу бергенин, автолавка келбестээнин хомудап чугаалааннар. Агитбригаданың кежигүннери ол дугайын районда чогуур черлерге шыңгыызы-биле тургускан. Ам көжер кино болгаш автолавка ынаар доктаамал чоруп турар апарган.

Харыысалгалыг участок болур мал ажылында ишчилерже үнүүшкүннерни партия райкому доктаамал организастап, ооң үре-түңнелдиг болурун чедип ап турар. Үнүүшкүн санында райкомнуң харыысалгалыг бир ажылдакчызы ооң-биле кады ыяап-ла чоруур, ону удуртур. Бо чорук малчыннарның ажыл-ижин билип алырынга, оларның хандырылгазында четпестерни илередиринге, организастыг хемчеглерни боттандырып чорударынга дузалап турар.

Эрткен февраль айда «Хадың» колхозче, «Өөк», «Саян» совхозтарже үнүүшкүннерни чоруткан. Ол үнүүшкүннерни партия райкомунуң килдис эргелекчилери М. Комбуй, М. Моллеров болгаш өске-даа удуртукчу эштер баштап чораан. Олар малчыннарның ажыл-амыдыралы-биле таныжып, оларга дузаны көргүзүп, чамдык четпес чүүлдерни илереткен. Ылаңгыя «Хадың» колхозтуң Азеот болгаш Орзак деп черлеринде хойжуларның кодааннарында малга чидиртир сиген, силос төнүп турар болган. Чылдагааны — ооң сөөртүлгезин доктаамал эвес организастап турарында. Бо дугайын ажыл-агыйның удуртукчуларынга тургускаш, тодаргай хемчеглерни алдырткан.

СЭКП райкому ырак черде чурттап, ажылдап турар малчыннарже ындыг янзылыг үнүүшкүннерни кылып, оларның ортузунга агитас-массалыг ажылды чорудуп турар. Ону харын-даа үзүктелдирбейн, доктаамал чорудары чугула.

СЭКП райкому малчыннар ортузунга чорудар партийжи политиктиг болгаш организакчы ажылды күштелдирбишаан, ажыл-агыйларның партия организацияларының ындыг үнүүшкүннерни комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларның киржилгези-биле база доктаамал организастап турарын чедип алза чогуур. Ынчан малчыннар ортузунга ажыл улам экижиир, ооң дээштии-даа бедиир, олар алган социалистиг хүлээлгелерин төлептиг күүседип, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурлар.

Ю. ЧАПЫЕВ,
республиканың «Билиг» ниитилелиниң референтизи.

ТӨӨГҮЛҮГ СЪЕЗД

1922 чылдың декабрь 30-де ССР Эвилелиниң Советтериниң I съездизи болуп эрткен. Аңаа хамаарышпас дөрт социалистиг республикадан — РСФСР, Украина, Белоруссия болгаш ЗСФСР-ден (Закавказьеның Социалистиг Федеративтиг Совет Республиказы) эвилелдешкен чаңгыс күрүне — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин тургускан дугайында Декларацияны чарлаан болгаш эвилелдиң Керээзин чарган.

◆

КАТТЫЖЫЫШКЫННЫҢ КОЛ ПРИНЦИПИАЛДЫГ үндезиннерин ажылдап кылыр, ону амыдыралга боттандырарының арга-методтарының, айтырыгларын шиитпирлээринге В. И. Ленин кол рольду ойнаан.

Совет эрге-чагырга бактаап турупкан үеде хааның Россия империязының чүк-бүрү булуңнарынга тургустунгулаан совет республикалар догуннап келгениниң баштайгы хүннеринден эгелээш-ле боттарынга дузалажып, быжыг харылзааларны тудуп турганнар. Ол харылзаалар дээрге, эрге-чагырганы боттарынга алган ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының, бүгү-делегей империализминге, иштики контрреволюцияга удур демиселге оларның ниити сонуургалының хан-дамырдан тудуп боор турарының тодаргай херечизи болган. Оларның аразында харылзаалар улам быжып, хөгжээш, совет республикаларның ажыл-чорудулгазының янзы-бүрү адырларының талазы-биле — шериг, дипломаттыг, ажыл-агыйжы болгаш оон-даа өске — эвилелдиң керээлериниң хевирлеринче шилчээн.

Ынчалзажок амыдырал улам сырый каттыжыышкынны негей берген. Дайынның хоозуралынга таварышкан улус ажыл-агыйын катап тургузарынга тус-тус республикаларның күжениишкиннери чедишпес турган. Империалистиг күрүнелерниң талазындан чаа дайынны база катап эгелей бээриниң айыылы болгаш черле ол үениң делегей байдалының дүшкүүрлүг турганы күрүне талазы-биле быжыг каттыжыышкынның чугулазын негеп турган.

Адак сөөлүнде совет республикаларның ажылчы чоннарының калбак массаларының социалистиг чаңгыс өг-бүле кылдыр каттыжарынга чаа ниитилелдиң алыс мөзү-шынары үндезин болган. Ол дугайын ССР Эвилелин тургузарының Декларациязында мынча деп бижээн: «..бодунуң аңгы мөзү-шынарының талазы-биле интернационалчы Совет эрге-чагырга социалистиг чаңгыс күрүнениң эвилелин тургузарын негеп турар».

Хөгжүлдениң совет социалистиг оруунче кирген бүгү нацияларның болгаш улустарның республикаларны чаңгыс күрүне кылдыр каттыштырар дээн изиг күзели чон ортузунга калбак көдүрлүүшкүнну болдурган. Каттыжыышкынның эң-не эптиг хевирин ажылдап кылыры негеттинип келген. Ол төөгүлүг сорулганы В. И. Ленинге баштаткан Коммунистиг партия алдарлыы-биле күүсеткен.

ХАМААРЫШПАС СОВЕТ республикаларны ССР Эвилели кылдыр каттыштырарының төлевилелин В. И. Ленинниң айтыышкынын ёзугаар ажылдап кылгаш, ону РКП (б) ТК-ның 1922 чылдың октябрьда болган Пленумунга бадылаан. Аңаа республикаларны каттыштырарының талазы-биле белеткел ажылдарын удуртур болгаш ССР Эвилелиниң Советтериниң I съездизин чылдырар талазы-биле комиссияны тургускан.

ССР Эвилели кылдыр каттыжар дээш ажылчы чоннарның шимчээшкинин калбарып турган үеде, 1922 чылдың декабрь айда бүгү Совет республикаларның Советтериниң съездилери болуп эрткилээн, оларга деӊ эргениң база эвилелдешкен республика бүрүзүнүң эвилелдиң составындан үнүп болурунуң эргезин арттырбышаан, бүрүн эки тураның эвилелинге үндезилээш, ССР Эвилелин тургузар дугайында шиитпирлерни хүлээп алган. 1922 чылдың декабрь 30-де болган ССР Эвилелиниң Советтериниң I съездизинге ССРЭ-ниң тургустунганы чарлаттынган.

ССР Эвилелин тургузар дугайында Декларацияның болгаш Керээниң үндезининге ажылдап кылган Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Кол хоойлузун (Конституцияны) 1924 чылдың январь 31-де болган ССРЭ-ниң Советтериниң II съездизинге хүлээп алган, ынчангаш эвилелдиң тургустунганының юридиктиг бадытказы ол болган.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ баштай дөрт совет республикадан — РСФСР, ЗСФСР, Украина болгаш Белоруссиядан тургустунган турган. Социализм тургузуушкунунуң үезинде Совет Эвилелиниң бүгү нацияларының болгаш улустарының экономика, культура талазы-биле чедип ап турган чедиишкиннериниң түңнелинде база делегей байдалынга ССРЭ-ниң революсчу салдарының доктаамал бедип турганының ачызында ССР Эвилелиниң составы доктаамал өзүп эгелээн.

ССРЭ-ниң кежигүннери — эвилелдешкен совет республикалар Ортаа Азияга эң баштай тургустунган. Ортаа Азияның улустарының боттарының хосталгазы дээш демиселиниң үезинде Туркестан АССР (РСФСР-ниң составынга турган), Хорезм болгаш Бухара республикалар тыптып келген. Оларның чону хөй националдыг турган. Ол республикаларны нациялар аайы-биле эде организастаарының айтырыын шиитпирлээри негеттинип келген.

Ортаа Азияның улустарын национал күрүнелер кылдыр эде организастаар дугайында идеяны бистиң чуртувустуң бүгү улустары изии-биле деткээн. Чоннуң ол күзелин боттандырары-биле Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи Комитеди 1924 чылдың октябрь 14-те Туркестан республиканың улустарынга боттарының национал республикаларын тургузарын чөпшээрээн Туркестанның Төп Күүсекчи Комитединиң доктаалын бадылаан болгаш Туркестан АССР-ни Россия Федерациязының составындан тускайлап үндүрген.

Ортаа Азияның девискээринге ындыг янзылыг аңгылаанышкынның түңнелинде Туркмен болгаш Узбек Совет Социалистиг республикалар тургустунган. Эвилелдешкен республикаларның эргези-биле ССРЭ-ниң составынга хүлээп алыр дугайында дилегни олар киирип келгеннер. Туркмен болгаш Узбек ССР-лерниң дилээн ёзугаар оларны 1925 чылдың май 13-те болган ССР Эвилелиниң Советтериниң III съездизинге ССРЭ-ниң составынга хүлээп алган.

Узбек ССР-ниң составынга турган Таджик АССР-ни 1929 чылдың октябрьда эвилелдешкен республика кылгаш, ол дугайында шиитпирни ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединге (1929 чылдың март) болгаш ССР Эвилелиниң Советтериниң VI съездизинге (1931 чылдың март) бадылагылаан.

Ол үеде ССРЭ-ниң составынга эвилелдешкен республикаларның саны чеди четкен: РСФСР, ЗСФСР, Украин ССР, Белорусс ССР, Туркмен ССР, Узбек ССР болгаш Таджик ССР.

БҮГҮ СОВЕТ нацияларның болгаш улустарның экономика база культура хөгжүлдезинге чедиишкиннери, бистиң чуртувуска социализмниң тиилээни болгаш ССРЭ-ниң улустарының найыралының быжыкканы совет күрүне тургузуун улам чаартырынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. 1936 чылда Закавказье Федерациязын дүжүрген, ооң составынга кирип турган республикалар — Грузия, Армения, Азербайджан ССРЭ-ниң составынга эвилелдешкен республика эргелиг кылдыр каттышканнар.

1936 чылда ССРЭ-ниң Конституциязын хүлээп ап турда Россия Федерациязының составынга турган Казах АССР болгаш Кыргыс АССР эвилелдешкен республикалар апарган.

Ынчангаш ССРЭ-ниң эвилелдешкен республикаларының саны 11 четкен.

Барыын Белоруссияның болгаш барыын Украинаның улустарының боттарының национал күрүнелериниң составынга катап каттышканы ССРЭ-ниң хөгжүлдезинге чугула үе-чада болуп арткан.

1940 чылдың августа ССРЭ-ниң Дээди Соведи эвилелдешкен Молдав ССР-ни тургузар дугайында хоойлуну хүлээп алган. Хааның Румынияның эжелелинге турган Бессарабияның чонун 1940 чылдың июнь айда хостаан соонда Украинаның составынга турган Молдавия эвилелдешкен республика апарган. Ол-ла сессияга Латвияны, Литваны, Эстонияны ССРЭ-ниң составынга эвилелдешкен республикалар кылдыр хүлээп алган.

ССРЭ-ниң амгы туруп турар составы (15 республика) ындыг янзылыг тургустунган.

ЧАМДЫК ЭВИЛЕЛДЕШКЕН республикаларның составында АССР-лер, автономнуг областар болгаш национал округтар бар. РСФСР-ниң составында АССР-лер: Башкир, Бурят, Дагестан, Кабардин-Балкар, Калмык, Карель, Коми, Марий, Мордов, Соңгу-Осетин, Татар, Тыва, Удмурт, Чечен-Ингуш, Чуваш болгаш Якут; автономнуг областар: Адыгей, Даг-Алтай, Еврей, Карачаев-Черкес, болгаш Хакас; национал округтар: Агинский, Коми-Пермяк, Коряк, Ненец, Таймыр (Долган-Ненец), Усть-Орда, Ханты-Мансий, Чукот, Эвенкий болгаш Ямало-Ненец; Грузия ССР-де автономнуг республикалар: Абхас болгаш Аджар; Азербайджан ССР-де: Нахичеван автономнуг республика болгаш Нагор-Карабах автономнуг область; Узбек ССР-де—Кара-Калпак АССР; Таджик ССР-де Даг-Бадахшан автономнуг область.

Ынчангаш ССР Эвилелинде 15 эвилелдешкен болгаш 20 автономнуг республикалар, 8 автономнуг область, 10 национал округ бактаап турар.

ССРЭ-ниң күрүне тургузуу —бистиң чуртувустуң хөй нацияларының болгаш улустарының быжыг найыралын хандырган. Оларның кайызының-даа чогаадыкчы күжүнүң, бурунгаар хөгжүлдезиниң үнер дөзү—Совет Эвилели. Кажан кезээде буузулбас Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели кылдыр каттышкан нациялар болгаш улустар боттарының каттышкан күжениишкиннери-биле социализмни тургускаш, улам бурунгаар хөгжүп, экономика болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип ап турарлар.

Деӊ эргелиг улустарны эки тура эргеге үндезилеп хөй националдыг күрүне — ССРЭ кылдыр каттыштырганы болгаш күрүне, экономика база культура тургузуушкунунга оларның бир демниг кады ажылдажылгазы, акы-дуңма найыралы, кайызының-даа экономиказының, культуразының улам чечектелип орары — бо бүгү ленинчи национал политиканың үре-түңнели болур деп, СЭКП-ниң Программазында айыткан.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН СОЦИАЛИСТИГ хөй националдыг күрүне — ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң дуржулгазы болза, үе-төөгүнүң национал айтырыын шиитпирлээринге социализмниң ажык-дузазының ханы утказын илередип турар болгаш пролетаржы интернационализмниң идеяларының амыдыралчызын херек кырында бадыткаан.

ССР Эвилели бодунуң 50 чылынга уткуштур политика болгаш экономика, угаан-бодал болгаш культура талазы-биле кидин чечектелиишкиниг бар чыдар.

...«Бистер Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чылын демдеглээр бис. ССРЭ-ниң тургустунганы бодунуң политиктиг түңнелдериниң талазы-биле бистиң күрүневистиң төөгүзүнге эң-не алдарлыг черни ээлеп турар»—деп, партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге демдеглээн.

Хөй националдыг социалистиг күрүнени тургусканы — Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ажылчын ангыга баштаткан бүгү совет кижилерниң революстуг чогаадыкчы чоруунуң кайгамчыктыг түңнели болур.

(«СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ ДУГАЙЫНДА» СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫНДАН).

ЫРААЖЫЛАР ЧӨВҮЛЕЛИ

Тыва АССР-ниң Ыраажылар ниитилелиниң республика конференциязы болуп эрткен. Илеткелчи—ниитилелдиң баштаар чериниң харысалгалыг секретары А. Панов болгаш санал берген эштер ниитиниң ырларының талазы-биле чамдык ажылдарның кылдынганын демдеглээн. 1969 чылда республикага ниити ырының 100 хире коллективи бар турган болза, ам ол 150 ашкан.

Ниити ырының эки ажылдыг коллективтери бар. Ол болза хамыктың мурнунда Чадаананың Культура бажыңының ыраажылар коллективидир (удуртукчузу В. Доңгак). Ниити ырның ол коллективиниң составында 50 ажыг кижи бар, олар—ыры уран чүүлүнүң ёзулуг-ла энтузиастары. Күүселдениң бир аай, дески дыңналыры, үн аялгаларының арыы, ырыга үн талазы-биле өске-даа чүүлдерниң бедик деңнелде турары ук коллективке янзы-бүрү репертуарны күүседип шыдаар арганы берип турар.

-Ак-Довурак хоорайның ыраажылары (ниити ыры коллективи) В. Хинкистиң удуртулгазы-биле база эки түңнелди чедип алган. Ооң репертуарында ниити ырының 30 ажыг чогаалы бар. Ооң киржикчилериниң күүселдези өскелерге домей эвес, онзагай шынарлыг болуп турары-биле ылгалып турар. Күүселдезидидим шөлээн болгаш черле академиктиг мөзү-биле демдеглеттинген.

Сөөлгү чылдарда эки ажылдыг элээн каш ыраажылар коллективтери республикада тыптып келгилээн, чижээ, Кызыл хоорайның ыры болгаш танцы ансамблиниң ниити ыры коллективи (удуртукчузу С. Бухтуев), Бай-Хаак Культура бажыңының, Мөңгүн-Тайганың болгаш оон-даа өске. Кызылдың ыры уран чүүлүнүң талазы-биле амыдыралында уран чүүл училищезиниң дирижёр-ниити-ыры салбыры (удуртукчузу Т. Леонтьев) болгаш «Саян» ансамбльдиң коллективтериниң ажылын демдеглеп болур. Ансамбльдиң хөй эвес (40 хире) кижилиг ыраажылары (удуртукчузу Р. Лесников) орус болгаш тыва улустарның, совет композиторларның ырларын күүседиринге көскү чедиишкиннерлиг.

Конференцияның киржикчилери бо талазы-биле четпестерни база демдеглеп турган. Ыраажылар ниитилелинге чаа кежигүннерни хүлээп алыр ажыл багай тургустунган. Бо чылдың эгезинде ооң кежигүннери республикада чүгле 1171 кижи болган. Ажыл планын тодаргай, ниитилелдиң ажылынга идигни бээр кылдыр чогаадып шыдавайн, ыры культуразын чоңга четпес пропагандалап турган.

Ыраажылар ниитилелиниң ажылын экижидер, ыры уран чүүлүн чонга пропагандалаар талазы-биле моон соңгаар чорудар ажылдарны конференцияның киржикчилери дугуржуп алган. Ыраажылар ниитилелиниң организацияларының бирги чергениң сорулгазы — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле бүгү чоннуң ажыл-херээнге төлептиг салыышкынын киирер дээш ажылдаары болур деп конференцияның хүлээп алган доктаалында бижээн. Ол сорулга-биле ыраажылар ниитилелиниң ажылын экижидеринге холбашкан хемчеглерни ажылдап кылыр, ыраажылар коллективтериниң санын көвүдедирин чедип алыр, байырлалдар болгаш фестивальдар эрттирериниң планнарын чогаадып, ону боттандырар дээрзин доктаалда айыткан. 1973 чылга чедир Ыраажылар ниитилелиниң кежигүннерин 2500 кижи чедирер. Хормейстерниң, ыраажылар коллективтериниң удурукчуларының курстарын болгаш семинарларын доктаамал чыып, школачыларның музыка талазы-биле кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салган турарын доктаалды база тодаргай айыткан.

Ниити ырлар коллективтериниң репертуарын калбартыр сорулга-биле эки ырларны солуннарга парлаар, чыындыы номнарын үндүрер хемчеглерни ап, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле комитет-биле кады ыраажылар коллективтериниң көрүлде-конкурузун чорудары ниитилелдиң баштаар черинге конференция сүмелээн.

Конференция Ыраажылар ниитилелиниң баштаар черин чаарткан болгаш ооң даргазынга композитор **А. Чыргал-оолду** соңгаан.

Конференцияның ажылынга СЭКП обкомунуң секретары **К. С. Шойгу** киришкен.

С. САЛЧАК.

ДЕЛЕГЕЙ бо ХҮННЕРДЕ

Чоннуң эрге-ажыын камгалаарының программазы

БОНН. (СЭТА). Герман коммунистиг партия Соңгу Баварияга болур коммунал соңгулдазының белеткелинге тайбын дээш, демократияны болгаш ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаар дээш чайгылыш чок демиселдиң программазы-биле киржип турар.

ГКП-ниң Соңгу Баварияда округ организациязының даргазы Шгиффатерниң Нюрнбергке чүве чугаалап тургаш демдеглээни-биле алырга, Герман коммунистиг партия коммунал соңгулдазын болгаш аңаа белеткелди федеративтиг республикада коммунистерниң мурнунда ам тургустунган «кол принципиалдыг сорулгалар-биле тудуш харылзаалыг» кылдыр көрүп турар.

Европага дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш, Совет Эвилели-биле болгаш Польша Улус Республика-биле ГФР-ниң чарган керээлерин бадылаары дээш, ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырары дээш демисел ажылчы чоннарның чугула эрге-ажыктары дээш демисел-биле тудуш холбаалыг деп, ол демдеглээн.

Соңгу Баварияга болур соңгулдага Герман коммунистиг партиядан кандидаттарның ат даңзызынга үлетпүр бүдүрүлгелерниң бүдүрүлге чөвүлелдериниң хөй кежигүннерин, профэвилел активчилерин киирген дээрзин «Унзере цайт» солун дыңнаткан.

Социалистиг партияның МЕДЕГЛЕЛИ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Социалистиг партиязы медеглелди парлап үндүрүп, Чилиде революстуг чорудулгага удур чурт иштиниң реакциязының болгаш даштыкы монополияларның чимзениишкиннерин ында сойгалаан.

Чазакка удур оппозиция экономикада күрүне секторун конгрессти дамчыштыр узуткаарын чедип алырын оралдажып, национал байлактарның ёзулуг ээзи болурунга чили улустуң эргезин чок кылырын күзеп турар деп, медеглелде чугаалаан.

Иштики реакцияның хөделиишкиннери Улусчу чаңгыс эптиң чазаанга удур америк империалистерниң халдаашкыннары-биле чаңгыс аай боop турар деп, чили социалистер медеглээн. Чижээ, америк эрге-чагыргалар чилиге чамдык чээлилерни тыпсырындан ойталаан болгаш чамдык чили компанияларның АКШ-тың банкыларында агар саннарынга хоруушкунну тургускан.

Чилиниң ажылчы чоннары боттарының чаалап алыышкыннарын камгалаары-биле бүгү чүвени кылыр дээрзин медеглелде демдеглээн.

Индира Гандиниң чугаазы

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Индира Ганди чуртта соңгулда мурнунуң чоруушкунун үргүлчүлеп турарын айыткан.

Дибругарх хоорайга (Ассам штат) болган митингиге Индира Ганди чүве чугаалаан. Индий океан тайбыңның зоназы болган турарын Индия күзеп турар деп, ол чугаалаан. Ол штаттың янзы-бүрү хоорайларынга болган митингилерге Индияның премьер-министри Совет Эвилели-биле Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ ийи чурттуң аразында харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге улуг рольду ойнаан дээрзин демдеглээн.

Чурттуң даштыкы политиказынга хамаарыштыр чүве чугаалап тургаш, Индира Ганди «кожазы Пакистан-биле найыралчы харылзааларны тургузарынга Индия кезээде чүткүлдүг болуп келген» деп айыткан.

Консерваторларның оптуг кажарлаашкыны

ЛОНДОН. (СЭТА). 300 муң англи дагжыларның ниити национал ажыл соксадыышкыны-биле холбаштыр консерваторларның чазааның боттандырган онза байдалы британ ортулуктарда дөртку неделяда хевээр артпышаан. Боттарының кол негелделерин хандырарын чедип алган шахтёрларның ажыл соксадыышкыны соксаан.

Хүн бүрүде англи хоорайларның үлетпүр бүдүрүлгелеринге болгаш чуртталга кварталдарынга электроэнергияны бээрин каш-каш шактарның дургузунда соксадыр, электропоездилер доктаап туруптар, телевизорларның экраннары өже бээр. Ынчалза-даа консерваторларның кабинеди «кордунмээн байдалдар болгаш хомур-даштың курлавырын тургузары эргежок чугула» дээр чылдак-биле электроэнергияны нормалааныы күш чок болдурарындан мынчага чедир ойталап турар.

Төп электроэнергетиктиг эргелелдиң төлээлекчизи бо кызыгаарлаашкыннарның кадыг-шыңгызы бадыткаттынмаан деп миннир ужурга таварышкан.

Тараачын хүнүн демдеглээн

РАНГУН. (СЭТА). Бирма улус тараачын хүнүн демдеглээн. Бо байырлал бүгү бирма улустуң байырлалы, чүге дээрге чурттуң экономиказының үндезини — кодээ ажылагыйда чоннуң 85 хуузу ажылдап турар.

Чуртка социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырганының түңнелинде феодалдарның болгаш чилби садыгжыларның тергиидээшкинин узуткаан. Ажылалдыг шөлдүң үштүң бир хире кезиин эвээш черлиг болгаш чер чок тараачыннарга шилчидип берген. Чер дээш тыртар төлевирни күш чок болдурган чорук он-он муң тараачыннарны помещиктерниң чүс-чүс чылдарда үргүлчүлеп келген кулдалыындан хостаан. Бүдүрүлге хевириниң ажылдап турар кооперативтери кодээ ажылагый бүдүрүлгезин көвүдедиринге кол шимчедикчи күш болуп бар чоруур.

Делегей херээженнериниң хүнү Март 8-ке уткуштур

БУР. Живке Златова—Сливенде Март 8 аттыг трикотаж фабриказында эң эки аныяк херээжен ажылдакчыларының бирээзи.

БТА-СЭТА-ның фотозу.

ВДР. Америк хыдыкчы-бомбалакчы самолёттар ВДР-ниң агаар делгемин база катап урээн. Чурттакчылыг элээн суурларже араатанзыг халдаашкыннарны кылган, ооң түңнелинде чуртталга бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни үрегдеп, хоозураткан.

Вьетнамның агаарның камгалакчылары чазыг чок адыышкын-биле чеди америк самолётту база дүжүр аткан. ВИА агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны ам 3.447 болган.

ЧУРУКТА: Тханьхоа можуда бузулган эмнелге. Бомбалаашкынның түңнелинде 10 кижи өлген. Бо эмнелгени 1968 чылда күштүг бомбалаашкынның түңнелинде база хоозураткан.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

Патриоттарның халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң кезектери америк-сайгон шериглерге удур согуушкуннарын өстүрерин үргүлчүлеп турар. Февраль 8-тен 10-га чедир үеде хем эрии можуларда, даглыг районнарда, Меконг хемниң адырында, Сайгоннуң чоогунда 200 ажыг шериг баазаларынче болгаш таңныыл черлеринче халдаашкын кылган. Дананг аэродрому, Камрань шериг порту, шериг-агаар күштериниң Вьенхоа биле Анкхе баазалары ышкаш, ындыг улуг шериг объектилеринче база халдаан. Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, чүгле Куангнам, Куангнгай, Биньдинь болгаш Фуйен дөрт можуга безин хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзынның 1.000 хире солдат, офицерин чыскаалдан үндүрген.

Февраль 19-тан 25-ке чедир үеде Сайгоннуң девискээринде болгаш Меконг хемниң адырында дайылдажып турар патриоттар 32 ажыг таңныыл черин чок кылган азы сортан үнүп чорууруңче дайзынны албадаан, а ол ышкаш 200 хире таңныыл черин бузээлээн болгаш боолаан, дайзын аар чидириигге таварышкан. Чүгле февраль 25-те безин Лонгкхань, Плейку болгаш Дананг девискээрлеринге американнар 100 ажыг кижизин өлүрткен, балыглаттырган.

ПЕКИНДЕ ЁЗУЛАЛДАР

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат-америк чугаалажыышкыннарының доозулганының болгаш ол чугаалажыышкыннарның дугайында кады кылган дыңнадыгны Шанхайга парлап үндүргени соонда КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай Пекинде чанып келген.

Пекин аэродромунга Чжоу Энь-лайны болгаш ооң бөлүүн Мао Цзэ-дунның кадайы Цзян Цин баштадыр бүгү пекин чагырыкчылар уткуп алган. Ында хайгааракчыларның демдеглээни-биле алырга, аэродромга буржуаз-демократтыг партияларның чамдык төлээлекчилери, «культура революциязының» үезинде «эде кижизидери»-биле чоруткан чамдык ажылдакчылар база турган. Самолёттуң чадазындан дүжүп келген Чжоу Энь-лай, Цзи Пэн-фэй, Цяо Гуань-хуа оларны барабаннарның даажы-биле уткаан. Чыылганнар «делегей херектеринге Мао дарганың революстуг шугумун шиитпирлиг деткип тур бис» деп алгыржып турган.

Бо үеде Мао Цзэ-дунның Каттышкан Штаттар-биле чоокшулажырынче чорудуп турар даштыкы политиктиг шугумун дээди кыдат удуртулга «чүүлдүгзүнүп» база «деткип турарын» Пекинниң ындыг уткуп алыышкын-биле көргүзер дээни тодаргай-дыр.

Даштыкы политика Мао Цзэ-дунның «революстуг шугумунуң» кандыг тиилелгезинге алдар кылдыр ол «тиилелгелиг» ужуражыышкынны организастааныл? — деп айтырыг салдынып турар.

„Бодалымның оюннарынга“ хамаарыштыр

БОТТУГ, ДЭЭШТИГ УДУРТУЛГА ХЕРЕК

Бойдустуң янзы-бүрү байлактарының кижиге ажык-дузазының дугайын чогаалчы тодаргай бижип, ону камгалап, кадагалаарынче оңза кичээнгейни салып, чонну кыйгырып турарынга дыка-ла таарзынып каттыштым. Шынап-ла, бойдустуң ажыын көрбейн баар таварылга кижи ниитилелинде чок.

Бо ажыктыг чугаага хамаарыштыр ажылдап, чурттап турар черимде байдалды бижикседим. Бай-Тайгада Шуйнуң кадыкшыдылга школазында башкылап турар мен. Школа , тургустунганындан бээр эрткен он ажыг чылдарның иштинде аңаа Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга районнардан келген хөй уруглар өөредилгезин доозуп, кадыын экижидип алгаш, чанып чоруткулаан.

Шуй хемниң Барлыкка каттышкан аксында чүүл-бүрү чадаң үнүштер, кат аймаа, ыяштар, шулуражып бадып чыдар кара суглар аразында чараш чурумалдыг черде ук школаны туткан. Ооң мурнуу талазында калбак ногаан ээзим бар.

Ол база таварылга эвес, чүге дээрге ындыг сериин, арыг агаарлыг чер ,аарыг уругларның кадыкшыарынга улуг салдарлыг. Ынчангаш олар ывак школазындан чарлыр хөөн чок болурун - башкылар көрүп келген бис. Школага бир-ле дугаар келген уругларның оон-биле таныжылгазын чогум-на ук ногаан аъргa-ээзимни камгалаар, өстүрер дугайында беседалар-биле эгелеп турар бис. Ынчангаш уруглар ону өрт айыылындан камгалаар, немей өстүрер талазы-биле хөй солун, ажыктыг ажыл-херектерни кылып келген. Ынчалза-даа олар девискээр аайы-биле делгем ол байлактың чүгле хензиг кезээн—школа чоок-кавызын хаара тудуп турары билдингир.

Барлык биле Шуй хемнериниң уннарында делгем девискээрлерде эгээртинмес бойдус байлаа болур аъргa-арыгның, аң-куштуң, кат-чимистиң, балык-байлактың камгалалын, ниитилелге ажыктыг ажыглалын дыка кошкак тургускан. Ак-Довурак хоорайдан, Кызыл-Мажалык болгаш өске-даа суурлардан келгилээн машиналарлыг хөй кижилер, ылаңгыя күскү үеде, ол байлакты кандыг-даа хыналда чок төтчеглеп, амы-хуузунуң эрге-ажыынга ажыглаар чоруктар кончуг хөй. Оларны ажыглаар аргазы база хайыра чок. Чижээ, Ак-Хем, Барлык, Шуй уннарында хөй кат-чимисти демир шүүрлер-биле оларның будуктарын сып, хайыра чок чыганындан кат-чимис сывы кургаан.

Хөй кат-чимис-биле байлак, ооң сывы чүс-чүс га черлерни сырый шыва ап үнген Ак-Хем ээзиминиң эң сырый кат сыптарлыг черлеринден тудуг ыяжы кезип белеткеп, ону арыгдан үндүр сөөртүрүнге кат сыптарын таптай бастырып, кургадып, бодал чок төтчеглекчи чорукту кылып турар участокту тургузарый Бай-Тайга районнуң ыяш ажыл-агый салбырының «Тээли» совхозка чөпшээрээни чөптүг бе?

Бистиң школаның бөлүк өөреникчилери эрткен чылдың августа Шуй унунда боттарының лагеринге дыштанып тургаш, Барлык унунга бөлүк төтчеглекчилер четки салып, карбит чазылдырып, балык шүүреп турганын көргеш, суурга кээп улуг улуска дыңнаткан. Оларга чоокшулап бар чыдырда, дугаарын шып каан «ГАЗ-63» маркалыг автомашинага ол төтчеглекчилер олуруп каш, четтирбейн барган. Олар ол дораан районнуң иштики херектер килдизиниң дежурныйынче телефоннаарга, ону херекке албайн эрттирип кааныңдан ол бөлүк төтчеглекчилер билдиртпейн барган.

Районнуң ыяш ажыл-агый чери бойдус байлаан камнап, кадагалаар талазы-биле тайылбыр ажылын чон ортузунга ам-даа дыка эреңгей чорудуп турар. Чижээ, бистиң школа ышкаш аъргa-ээзим чоогунда турар өөредилге, организация черлериниң ажылдакчыларынга бойдус камгалаар талазы-биле хөй-ниити инспекторларының документилерин тыпсып, оларны тускай семинарларга чүге өөредип болбазыл? Школачыларга ногаан аъргa-ээзимниң өнүктерииниң хөрек демдектерин тыпсып, тускай организацияларны-даа тургузуп болгай. Школаның башкылары өөреникчилерге ол талазы-биле чамдык кижизидилге, организакчы ажылды чорудуп турар-даа болза, районнуң ыяш ажыл-агый чери оларны деткивейн, боттуг дузаны көргүспейн келген.

Бо чижектерден алгаш көөрге безин, ол чугула ажылды боттуг, дээштиг удуртулгага алыры чугула.

Б. БАРБА.

ЧҮГЛЕ АҢ-МЕҢ, КАТ-ЧИМИСТИ ЭВЕС...

Чогаалчының эгелээн улуг ажык чугаазынга хамаарыштыр, номчукчу эш-өөрүң санал-оналынга чүүлдүгаүнүн каттыжыпшаан, төрээн тыва чериминиң иштинде чаштынып чыдар эртине-байлактар ам-даа элбек бар деп бүзүреп, дараазында каш состү бижидим.

Ажык-Бүрен, Сой-Бүрен, Ажай-Буурул-Алдын-Казы хемнерже киир агып чыдар улуг, биче хемчигештер, дамырак кара суглар сапчок хөй. Оларның уннарын калбак ногаан аъргa-ээзимнер шыпкан, аң, балык, куш, кат-чимис элбек.

А казар байлак кандыгыл? Ильинка суурдан ырак эвесте Эрбектээ деп черден колхозчулар каш чыл мурнунда демир-даш тыпкаш, геологтарга эккеп берген. Ажай-Буурул-Алдын-Казыы деп черниң ады безин шагдан тура ында алдын барын херечилеп турар. Ында аржааннар база хөй.

«Ажык-Бажы ак-ла көжэ»
Алдын-даа бар, мөңгүн-даа бар» деп улустуң нептереңгей ыры Улуг, Биче ажыктарда ол байлактар бар болуп болуруп база көргүзүп турар. Улуг-Ажык бажында ол ак көжээни топтап хайгаарап көөрге, ында кандыг бир-ле ужуктер, дүрзүлер барын эскерип болур. Оон ырак эвесте улуг хорум бар. Черле ынчаш төөгүнүң ол бүгү тоолзуг тураскаалдарының дугайын бодап орарга, ниитилел хөгжүлдезиниң кайы-бир үе-чадазында маңаа эртине-байлак, орап-чурт дээш өжелекчи дайынар болуп, шериг баштыңчылары алдар-сураглыг ызыгуурттан кижилерни хооржүткен-дир деп бодал сагышка кирер.

Чүгле бойдустуң аң-мең, кат-чимис байлаан эвес, а чонда сурагжаан ат-сураглыг черлерни, төөгүнүң тураскаалдары болур базырыктарны, шыгжаглыг, сураглыг куйларны болгаш өске-даа чүүлдерни камгалаары, эртине-байлакты шинчилеп ажыдары база чугула сорулга болуру билдингир, ол талазы-биле ажылды база дээштиг боттандырары чугула деп бодаар мен.

С. КЕНДЕН.

Каа-Хем район.

КАМНЫГ, АЖЫКТЫГ АЖЫГЛААР

Чогаалчы С. Сарыг-оолдуң «Бодалымның оюннары» деп чүүлүн номчуп орарга, кижилер чер кырында чурттап, ооң бойдус байлаан ажыглап өөренген болганда, ону камгалап өстүрер, утаазылалдыг ажыглаар эң чугула хүлээлгелиг, улуг-хуулут деп бодал кижиниң бажынга катап-катап-ла кирер-дир.

Бистиң «Х Улуг хурал» колхозтуң девискээринде Ооран-Хемниң унунда балык-байлаң, аң-мең, кат-чимис база-ла элбек. Ынчалза-даа чамдыкта ону чүгле төтчеглекчи ёзу-биле хайыра чок кылып турар эвес, а чогуур албан организация черлеринден ук байлакты ниитилелге ажыктыг кылдыр белеткеп, күрүнеге дужаар чөпшээрелдиг келген кижилер безин ол байлакты камныг ажыглавас чоруктар ам-даа бар. Чижээ, Оттук-Даштың шынааларындан эрткен күзүн кат чыгган кижилер хөй га черде кат сыптарын кургадыр сып, таптай базып каапкан.

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң чамдык ажылдакчылары те, чуңма, элик, хүлбүс болгаш өске-даа аңнарны чөпшээрел чок өлүрүп турганын илереткеш, оларны кезеткен. Чижээ, сыынны чөпшээрел чок аткаш, бодунга ажыглаан хамааты Ивановту торгаан.

Чер-черде хөй-ниити организацияларында, бойдус камгалалының ниитилелдери чурттакчы чон ортузунга тайылбыр ажылын калбартып, төтчеглекчилер-биле демиселди чорудуп тургаш, кат-чимис, балык, өлүк белеткээр чөпшээрелдиг кижилер ук ажылды кылып тургаш, бойдус байлаан үр үеде камныг, ажыктыг ажыглаарынче кичээнгей салып, ону доктаамал хайгааралга, хыналдага алырын дээштиг боттандырар хүлээлгелиг.

Б. МАНДЫП-ООЛ.

ТАЛЧЫГАШ

Кызыл-Шанчыг ужунга чокпак-чокпак талдар хаажылаан деспек черге хөй кадарып күзеп турган бис. Мен хоюмну даады-ла аалывыстың артыы талазында саргыяк дег каъткаът сарыг шаттар баарында ховуга кадарар турган мен. Хөй-биле кады үнеримде, чиңгежек, кылаңнааш карттыг тал даяңгыыш кезип алыр турдум.

Бир-ле кежээ чанып орарымга, аалывыстың кожактыг бызаалары нелеринде катчы берген, эмген турлар. Бызааларын апкаанда өдекке ызырныр эвес, тайга кайы сен дээш бажының уу-биле чорун каар малдар болгай. Даянгыыжымны тургузу шапкаш, бедик сыынарже углап бар чораан сарлыктарым соонче бар-лаң шаам-биле ыдып-ла кагдым...

Кыш эрткен. Чараш чурумалдыг Кызыл-Шанчыг ужунда чазаавыска көжүп келген бис. Ыйгыл черлерде боралгактыг сарыг суглар хөөлбектелип, оът, көк шымыраарып үнүп, магалыг көксүү чаагай чыт думчукка хап, айызаң турган. Частың ол чылыг хүннериниң бирээзинде хоюмну аал чанынга таваар кадарып чор мен. Хүн караанның чылыы-даа сүргей. Чылыг чиргилчин эстеп, чиңдиңейнип чыдыр. Канчангаш-ла көөрүмге менден чээрби хире базым черде, ховунуң ховуаунда, кара чаңгыс тал сагланңайнып, агараңнадыр шимчеп тур.

Мээң өскен, төрээн, эргим, ынак Кызыл-Шанчыымдан өске хайыралыг чер чок, ынчангаш мында кодан чаштына бээр хире шырышты-даа эки билир кижи болгай мен. Канчап үнүп келген тал боор? Кандыг салым-хуулуг ирги?

Чанынга чеде бергеш, топтап көрүп тур мен. Кылаңнааш ак карттыг, чиңге-чиңге узун суук кызыл-хүрең будуктарлыг, сагланңнаан ынай-хаактарлыг чаш ак талчыгаш. Амна сактып келдим. Шаанда бызаалар эме бээрге девидээш, шанчып каан даяңгыыжым ол болган. Бүгү-ле дириг бойдус чырыкче чүткүүр, өзер назылыг, өөрлүгээштиг болур. Мен хөөкүй талды хөй-ле кезип, хээндектеп, чериң черинге кадай шапчып чораан-дыр мен деп бодумну бодум чемелеп чат-да болган мен. Оон бээр-ле кайы хамаанчок ыяш кеспестээн мен ийин.

Ч. СЮРЮН.

Мөңгүн-Тайга район.

Спорт

Секция ажыттынган

Мен Кызылдың педагогика институдунуң биохимия факультедин доосмаш, Хову-Аксынга ажылдап эгелээш, аңаа хостуг хүрештиң секциязын организастааш, спорттуң бо хевиринге бодумнуң арга-мергежилимни аныяк мөгелерге өөредип келдим. Амгы үеде секцияда «Тыва кобальт» комбинаттың аныяктары, школаның өөреникчилери ниитизи-биле 30 ажыг мөге хаара туттунган. Олар секцияга улуг сонуургал-биле кээп, хүрештиң аргаларын билип ап турарлар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде бистиң чыынды командавыс республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хостуг хүрешке бирги чери дээш маргылдаазынга бир дугаар киришкеш, команда талазы-биле үшкү черни алганывыс багай эвес түңнел. Ол маргылдаага мээң өөреникчилерим Александр Артына биле Михаил Медовиков деңзи аайы-биле хууда ийиги черлерни алганнар.

Э. ООРЖАК,
суурда «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

Ажылы экижээн

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунда күш-культура болгаш спорт ажылы сөөлгү чылдарда элээн экижээн. Суурнун чурттакчыларынын болгаш аныяктарынын эрес-дидим, кан-кадык, ажылынга бүдүрүкчүлүг болурунга спорт улуг дузаны чедирип турар. Амгы үеде спорттун аңгы-аңгы хевирлерин чон ортузунга нептередип, ооң массалыг болуруңче улуг кичээнгейни салып турар.

Совхозта хостуг болгаш тыва хүрештиң, шыдыраанын, стол теннизинин, хаак спортунун секциялары доктаамал ажылдап, ында 200 ажыг кижини хаара тудкан.

Чүгле эрткен чылын безин совхозка спорттуң 32 хевиринге маргылдааларны организастап эрттирген.

М. ЧИГЖИТ-ООЛ.

Дыштаныр хүннерде

Март 4-те хөгжүм-шии театрынга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хостуг хүрешке зона талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа 11 шакта эгелээр. Аңаа Кызыл, Кемерово, Якутск, Абакан, Улан-Удэ хоорайларының спортчулары киржир.

Комплекстиг экспедицияның Культура бажыңынга «Совет херээженнер — музыкада болгаш поэзияда» деп темалыг кежээ 20 шакта эгелээр.

Спорттуң кышкы хевирлеринге республиканың бирги чери дээш маргылдаалар «Хүреш» стадионга, ипподромнуң хаак баазазынга эртер.

Воскресеньеде Культура бажыңнарынга аныяктар кежээлери, хөгжүм-шии театрынга зона маргылдаазы үргүлчүлээр. Спорттуң кышкы хевирлеринге маргылдааны ол хүн доозар.

Дыштаныр хүннүң хоорай штабы.

Ак-көк экранга

МАРТ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылганың программазы. 12.05—Сөөлгү медээлер. 12.15—Уругларга. Дириг чуруктар. 12.45—**«Музыкалыг киоск»** 13.15—Экономика-математиктиг методтарга болгаш санаалга техниказынга үндезилээш, улус ажыл-агыйын удуртурун сайзырадгайжыдарының чугула айтырыглары. Телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга харылар. Дамчыдылгага академик Н. П. Федоренко болгаш ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент-кежигүнү А. Г. Аганбегян олар киржир. 13.45—И. Штраустуң опереттазы. **«Венага ужуражылышкын».** Ленинградтың хөгжүм комедиязының театрының шиизи. Ленинградтан дамчыдылга. 15.05—15.15—Чапсар. 15.15—**«Эртемни бүдүрүлгеже».** Документалдыг фильм. 15.25—Ленинградтың хөгжүм комедиязының театрының шиизиниң уланчызы. **«Венага ужуражылышкын».** 16.45—**«Улустар аразының панорамазы».** 17.15—Эфирде—**«Аныяк назын». «А че бе, оолдар».** 19.30—Норильскиниң телестудиязының программазы. 20.30—Сөөлгү медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.45—**«Бистиң бажыңывыс».** Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

22.15—**«Иверия»** деп ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти. Тбилисиден дамчыдылга. 22.45 — **«Үе».** Информастыг программа 23.15—Хензиглерниң телетеатры. **«13 стулдар».** 00.30—01.00—Конькиге дүрген маңнаарының талазы-биле херээженнерниң делегей чемпионады. Голландиядан дамчыдылга. (Бижидилге).

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, өскелеринге 10—15 градус соор.

Кызылга адыр булуттаар, чагбас. Чөөн угланыышкынныг хат кошкак болур. Агаарның температуразы 10—12 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Өлүмнүг дайзын»** 9.30, 11.15, 13.55, 15.40, 17.25, 19.10, 20.55 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Дайын болгаш тайбың»** (2-ги кезээ) 15, **«Кашмирге ынакшыл»** (1-ги, 2-ги кезектери) 17.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Россия империязының дүжүлгези болгаш база катап туттурбастар»** (1-ги, 2-ги кезектери) 9.30, 14.10, **«Туманныг дүне»** 12.10, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Хамраа»** (1-ги, 2-ги кезектери) 13.40, 20.15, **«Кара тюльпан»** 16.40, 18.30 шактарда.

Мергелдейге чагаалар

ШИВИНИҢ ХОМУДАЛЫ

1971 чыл өске чылдар-биле дөмей-даа болза, ону аас-кежиктиг, онзагай деп ылгап турар бис. Чүге дээрге бис улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга хөй-хөй чедиишкиннерлиг болган бис.

1971 чылды чоргаарал-биле үдеп, чаа 1972 чылды сагыш-сеткилдиң ханызындан өөрүп, хөглеп, уткуп ап турган үе чүве.

Районнуң чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге комбинадының даргазы эш Барановка Барыын-Хемчик райкүүскомда харысалгалыг бир эш айтырышкын берген:

— Алло, алло! Телефонда кымыл бо? Экии, дарга, райкүүскомдан долгап тур бис. Менде мындыг санал бар-дыр: чаа чыл-даа келди, чоңга ёлка херек болгай. Ону дерип кастаары улуг ажыл дээрзи билдингир. Хөй-ниитиниң ёлказы 1972 чылдың январь эге хүннеринде турар. Ооң чанынга улуг, биче чон агаарлап, ойнап, хөглээр болгай.

Шак мындыг айтырышкынны дорт хүлээп алза-даа, а ооң күүселдези куруг болган. Чүтле күүсеттинген чүве мындыг: машиналыг кезек улус алды метр узун дурттуг шивини Аянгатының сырый аргазының иштинден чүък машиназынга камныг чүдүргеш, кызыл-мажалыкчыларга декабрь 28-те эккеп берген. Ол-ла суурнуң Авиация биле Садовая кудумчуларының белдиринде 1971 чылда чаа стадион кылыр дээн 2 гектар хире черлиг херим-иштинге чиңгир ногаан бүрүлерлиг шивини «доң черни довук чедир, кадыг черни кажык чедир» казып тургаш, ол-ла черден боду үнген шиви ышкаш тургузуп каан. Шаг-үе манаар эвес, хөөкүй шиви шимелде чок көжүп берген манап турда, чаа чыл-даа эрте берген. Ук чаа чылда улустарга бараан болбаан узун шиви салгын-хатка чайганып каап, шак мынчаар килеңнеп турган:

— Ырактан-на аалдап келдим. Мени чалаан даргаларым канчанган чоор. Таарышкан хөрзүнүмден мени тура тырткаш, дал дүъш үезинде өлшык чок кургаг сайга кымнар мени олуртканыл? Сылдыстар дег чараш, өңгүр оттар чайнаар, янзы-бүрү ойнааректар дистинчиниттер толчургу бодум-биле улуг, биче кижилерни хөглетпээним багай болду. Мээң чиңгир ногаан бүрүлеримни каастаарындан кымнар чалгаараан ол ирги?..

Моон дугайын биживейн барып болур турган ийик. Ынчалза-даа хайыраан шиви кымга-даа хараадачыг. Ону ээзим-аргазындан хей-ле кеспези кай. Өзүп мандаай, төрээн черин каастаай. Ынчангаш моон соңгаар:

«Аас-биле аал көжүрбес,
Дылы-биле дыт ужурбас»

деп үлегер домактың ужур утказын улуг-ла кижилерге база катап угаадыр болганы ол-дур ийин.

Т. САРЫГЛАР.

УТТУНДУРГАН ТЕАТР

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхоз хөй чурттакчылыг ажыл-агыйларның бирээзи. Чоннуң культурлуг негелдезин ёзугаар 1966 чылда Шуй суурга ногаан театрны туткан. Ону тутканы дээш улуг, биче кижилер дыка өөрээн. Чон чаа ногаан театрны эпти-ле чандыр көрбес, ону магадап, аңаа чайгы үеде солун кино, концертти үргүлчү көөр турган.

1967 чылдан бээр байдал шуут-ла өскерилген. Чүү болган ирги деп номчукчу чайгаар-ла сонуургай бээр боор. Кысказы-биле тайылбырлаарга мындыг: чаа туттунган ногаан театрдан садыг шоолугла ырак эвес. Аңаа харын арагачылар «бузуур» апарганы, ээнзиргей туруп турары черле элдептиг. Садыгдан араганы алган кижи олче кылаштаар, эрткен-дүшкен кижилерге эпчогу-даа аажок. Чаг-даа келген, а ооң соонда чай база удавас улажы бээр. Ногаан театрның моон соңгаар салым-чолу кандыг болурул? Колхоз, ында комсомол организациязы театрны чүге уттупканыл?

Мерген Мергенович, аңаа чымның буруузун тодараткаш, дамчыдарын доозавыс манап тур бис.

Ш. ДОНГАК.

Бай-Тайга район.

МООН СОҢГААР КАНЧААРЫЛ?

1970 чылдың декабрьдан бээр Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң малчыннарынга солун, сеткүүл, чагаа, бижик чедирип, почтачылап келдим. Совхозтуң дирекция чери почтачыны дериг-херекселдиг аът, чылыг тон, почта материалдары суггар сумка дээш, өске-даа чүүлдер-биле хандырар ужурлуг тургаш, бо аразында меңээ кандыг-даа дуза көргүспээн.

Совхозтуң директору эш Прокудинге болгаш ында партком секретары эш Доржуга айтырыг тургузуп, негелде кылырымга, «бригадаларже, малчыннар турлагларынче машиналар чоруп турар-дыр, аңаа олурувут» дээр ийикпе, чамдыкта бот-бодунуң аразында чууй кагжып келгеннер. Совхоз директору:

— Солун, сеткүүл, парлалга бижидилгезин, ону массага тарадыры мээң хереэм эвес, парткомнуң харылаар айтырыы-дыр деп каар. А партком секретары:

— Аът-хөл, шанак-терге бажын директор билир — деп харылаар. Бо бүгүнүң уламындан чоннуң чагыткан солун, сеткүүлүн, чагаа бижиин чоок черлерге чадаг чоруп, ырак черлерге орук машиналарынга олуруп, кыжын, чайын ажылдап келген мен. Ажыл-агыйның малчыннары 26 өг-бүле. Оларның эң чоогу совхоз төвүнден 4—5, ыраажы 50 хире километр аңгы-аңгы черлерде турар. Ынчангаш тускайлаан транспорт чок кижиниң малчыннар аалдарын кезиири берге турбуже, онаашкан ажылымга бо чылдың февраль 12-ге чедир ажылдаан мен.

Бо 1972 чылдың сметазында почтачы тудары көрдүнмээн дээш дирекция чери ажылдан мени үндүрген. Ырак-узак черде турар малчыннарга почта чедирилгезин моон соңгаар канчаар организастаарының айтырыы амдызында бистиң совхозта шиитпирлеттинмээн.

Д. ХАЖИКИ.

«КАРАККА ШЫЛАНЧЫЫН АА!»

Мындыг чугааны Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозунуң төвү — Кызыл-Хая суурда клубка кино үндүрүп турда кижи бола дыңнаар. Ол шын, кино ийнчаңгыс болганда үнү дыңналбас, ында болуушкуннар ковчуг дүрген чүгүртүлеңейнип эрте бергилээр. Чамдыкта чырык чедишпес, караңгы болгулаар.

Кино үндүрүлгезиниң мындыг байдалы эрткен чылдан бээр үргүлчүлеп келген. Колхозта парткомга, кедээ Советтиң күүскомунга чоп дыңнадып, хомудалын илередип келген. Бо дугайын райкүүскомнуң культура килдизи база билир. Ынчалза-даа чоннуң негелде хомудалдарынга харыы ам-даа чок.

Хертек Болдук районга ажылдап турда эки ажылдыг киномеханикке санаттырып турган. Кызыл-Хая суурда турум кинога ажылдаандан бээр үш-дөрт чыл чеде берген. Бо аразында база эки ажылдыг дыртип келген. Чүге-ле чүве ийик, сөөлгү үеде арагаже сундуга берген, ажылга ээзирик келир, ынчангаш кино орта үндүрбес апарды-ла.

Ээзирик механик кино үндүрүлгезин эгелеп каар, ооң «дузалакчылары» дээр кижилер кинону каңгырадып, караңгыладып тургаш, үзүп каарлар. Бо чылын суурнуң чурттакчылары кино орта көрбээн, кино үнместээн. Кинога кедээ чоннуң негелдезин улгаткан, уран-чечен болгаш эртем-техниканың чедиишкиннериниң дугайында кинолорну көөрүн күзээрлер. Райкүүскомнуң культура килдизи, районнуң кинофикация чери Кызыл-Хая суурнуң чурттакчыларының чөптүг негелдезин кажан хандырарыл?

А. КАРА-КЫС.

Лидия Самбуевна Доруг-оол аныяк салгалды кижизидеринге чээрби ажыг чыл дургузунда бодунуң үлүүн киирип келген. Ам ол Тес-Хемде Самагалдай ортумак школазында 4 «а» класстың удуртукчу башкызы.

Дуржулгалыг башкы аныяк башкыларга арга-сүмезин бээринден аңгыда ада-иелер ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Лидия Самбуевна Доруг-оол ада-ие хуралынга белеткенип ор.

Ч. КАРА-КҮСКЕНИҢ фотозу.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Чаа бажын алыр база бажынын алгыдар дээш ээлчегде турар, эрткен чылын бүрүткел эрткен хамаатылар 1972 чылдың февраль 1-ден апрель 1-ге чедир катап бүрүткел эртерин Кызыл хоорай Совединиң күүскому чарлап тур.

Бүрүткел эртери-биле келир хамаатылар моон адаанда документилерни эккээр ужурлуг:

1. Күш-ажыл дептери.
2. Техниктиг инвентеризация бюрозунуң шынзылгазы.
3. Паспорт.
4. Назы четпээн уругларының төрүттүнген дугайында херечилели.

Үстүнде айыткан хуусаада бүрүткел эртпээн хамаатыларның ээлчээ күш чок болур дээрзин сагындырып тур.

ХООРКҮҮСКОМ.

Конкурска киржиңер

Тываның күрүнениң «Саян» ансамблинге концерт программазының чарлакчызының конкурузун чарлап тур.

Ук конкуруска 18 хардан 25 хар чедир назылыг тыва, орус дылдарга кончуг эки чугаалап билир тыва эр, херээжен кижилер киржир.

Конкурс 1972 чылдың март 10-да 14 шакта филармонияның залынга эртер.

САНЧЫНЫҢ ХОЛДАРЫ

Холдарның аарыырын баш удур болдурбас база оларны эмнээр арга болур массажтаныышкынны (мажыышкынны) кылырынга саанчы бүрүзү өөренир ужурлуг. Мажыышкын хан эргилдезин экижидер болгаш холдарны аартпас.

Ону кылырда холдарны чылыг суга 8-10 минутада суккаш, кургадыр чоткаш, бичии хемчээлдиг талькканы оларга былап чаар азы кежээ вазелинни өгээр.

Бир холду болгаш салааларны стол кырынга салгаш, бир холу-биле ону мажыыр. Мажыышкынны дыңгыг болгаш дең-дески кылдыр чорудар. Салааларның тус бүрүзүнүң дыргактарындан эгелээш, хол дозунче углай эдиктир тудар. Холдуң хажыыларын, ооң соонда адыштыы, ооң артын талазын мажыыр. Салаа бүрүзүнүң баштарын 6—8 катап эдиктир туткулаар. Ооң соонда салааларның адыштың артын, иштин, билек, өжүп, эгин шыңгапаарын. Холдун артыы-иштин талазын бир дески кылдыр мажыыр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00372